HISTORICKÝ ZBORNÍK

VEDECKÝ ČASOPIS
O SLOVENSKÝCH
NÁRODNÝCH DEJINÁCH

VYDÁVA
MATICA SLOVENSKÁ
MARTIN

ROČNÍK 31
2021 ČÍSLO 1

Redakčná rada/Redaktionsrat/Editorial Board:
prof. PhDr. Marta Dobrotková, CSc.; prof. PhDr. Martin Homza, PhD.; PhDr. Anton Hrnko, CSc.; Dr. phil. Beáta Katrebová-Blehová; prof. PhDr. Róbert Letz, PhD.; prof. PhDr. Ján Lukačka, CSc.; doc. PhDr. Ivan Mrva, CSc.; PhDr. et Mgr. Peter Mulík, PhD.; doc. PhDr. Miroslav Kamenický, CSc.; doc. Mgr. Ivan Petranský, PhD.; Mgr. Ondrej Podolec, PhD.; prof. PhDr. Vladimír Rábik, PhD.; Pavel Mičianik, PhD.

Predseda/Vorsitzender/President of Board: prof. PhDr. Richard Marsina, DrSc.

Čestní členovia/Ehrenmitglieder/Honorary Members:
prof. PhDr. Ján Doruľa, DrSc.; prof. PhDr. Milan S. Ďurica; prof. PhDr. Matúš Kučera, DrSc.; PhDr. Július Sopko, CSc.; doc. František Vnuk; prof. PhDr. Július Bartl, CSc.; prof. PhDr. Ladislav Tajták, CSc.

Vydáva Matica slovenská, P. Mudroňa č. 1, 036 01 Martin. IČO: 00179027, DIČ: 2020631 23 v spolupráci so Slovenským historickým ústavom Matice slovenskej a Historickým odborom Matice slovenskej
Published by Matica slovenská

Šéfredaktor/Chefredakteur/Editor-in-Chief: PhDr. et Mgr. Peter Mulík, PhD.

Adresa redakcie/Anschrift der Redaktion/the adress of the editorial Office:
Redakcia Historického zborníka
Slovenský historický ústav MS
Grösslingová 23, 812 51 Bratislava
Slovenská republika
e-mail: peter.mulik@matica.sk

Historický zborník 31, jún, č. 1/2021
Almanach für Geschichte 31, Juni, N. 1/2021
Alamanac for History 31, June, No. 1/2021

Evidenčné číslo/Registration Number 4010/10

Rozširuje/Distributed by
Matica slovenská
P. Mudroňa č. 1
036 01 Martin
Tel.: 0918 904 931
e-mail: periodika@matica.sk
www.matica.sk

Grafický návrh obálky/Graphic design of the cover: Jozef Siekel
Grafická úprava vnútra/Graphic layout: Róbert Schwandner
Jazyková redaktorka: Ing. Janka Farkašová
Preklad do anglického jazyka/Translation into English: Mgr. Michal Vongrej
Preklad do nemeckého jazyka/Deutsche Übersetzung: PhDr. Klára Komorová, PhD.

Historický zborník vychádza ako vedecké periodikum dvakrát ročne.
Wissenschaftliches Periodikum Almanach für Geschichte erscheint zweimal jährlich. Inlands- und Auslandsvertrieb, Bestellungen und Abonnement durch den Verlag der Matica slovenská, G. m. b. H.
Scientifical Periodicum The Almanac for History is published twice a year. Distributed, domestic and foreign orders subscribtions accepted by the Matica slovenská Publishing House, LtD.

© Matica slovenská, Martin 2021

Vytlačila Tlačiareň P+M, s. r. o., Turany

EV 4010/10
ISSN 1335-8723
EAN 9771335872006 11

OBSAH

ŠTÚDIE

Sociálne a spoločenské pomery gréckokatolíckych duchovných v 18. storočí
Juraj Brincko 13

Ústavná listina z roku 1920 a česko-slovenské ústavné vzťahy (1920 –1948)
Bruno Čanády 28

Druhá svetová vojna a Slováci v rozdelenej Vojvodine 1941 – 1945
I. časť: Život na rozdelenom území
Ján Tkáč 65

TEMATICKÁ ČASŤ: Oživotvorená Matica slovenská

Vývoj legislatívnych základov Matice slovenskej
Bruno Čanády 81

Jazykový odbor Matice slovenskej v kontexte slovenskej lingvistiky medzivojnového obdobia
Július Lomenčík 110

Členská základňa Matice slovenskej v rokoch 1919 – 1951
Pavol Madura 123

Matica slovenská počas Slovenskej republiky 1939 – 1945
Peter Mulík 144

DOKUMENT

Cantus catholici – predslov, ktorý vytvoril národnú tradíciu Slovákov
Peter Mulík 169

Listy Konštantína Čulena Augustínovi A. Baníkovi
Róbert Letz 173

POLEMIKY

Poznámky k mediálnej konfrontácii témy Katyňský les
Dušan Kerný 183

Zápas historičky Svetlany Gerasimovovej o vedeckú pravdu. Ruská veda: nové fakty, nové poňatie
Dušan Kerný 190

MEDAILÓNY

Martin Rázus – politik džentlmen a neoblomný národovec
Peter Schvantner 195

Štefan Boleslav Roman – významná osobnosť moderných slovenských dejín
Pavol Parenička 199

Prominentný slovenský historik František Vnuk 95-ročný
Jozef Rydlo 206

Za profesorom Richardom Marsinom
Peter Mulík 217
Zomrel prof. Ladislav Tajták
Zuzana Tokárová 222

RECENZIE
MULÍK, Peter. *Podiel kresťanstva na formovaní Slovákov. Kresťanstvo ako kultúrno-civilizačný proces v našich dejinách.* Martin : Matica slovenská, 2020, 247 s.
Štefan Martinkovič 227
KAČALA, Ján – KRAJČOVIČ, Rudolf. *Prehľad dejín spisovnej slovenčiny.* Martin : Matica slovenská, 2011, 236 s.
Radoslav Žgrada 229
PETRANSKÝ, Ivan A. *Udalosti a osobnosti dejín katolíckej cirkvi na Slovensku v 20. storočí.* Martin : Matica slovenská, 2020, 323 s.
Ľuboslav Hromjak 232
MULÍK, Peter a kol. *Rok slovenských historických rozhodnutí.* Martin : Matica slovenská, Martin, 2020, 258 s.
Martin Garek 234
HOMZA, Martin – MIKOVÁ, Mária – NOVOTNÝ, Milan (eds.). *Študentský prológ k Nežnej revolúcii: Bratislava 16. november 1989.* Budmerice : Slovenské dejiny, o. z., 2019, 131 s.
Júlia Čížová 239
CHMELÁR, Eduard. *Rekonštrukcia slovenských dejín.* Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, 2021, 238 s.
Marián Tkáč 242
LETZ, Róbert – MAKYNA, Pavol (eds.). *Rok 1918 v historickej pamäti Slovenska a strednej Európy.* Martin : Matica slovenská, 2020. 276 s.
Marta Dobrotková 248

Zoznam autorov 253

INHALT

STUDIEN

Die sozialen und gesellschaftlichen Verhältnisse der griechisch-katholischen Geistlichen im 18. Jahrhundert in der Zips
Juraj Brincko 13

Verfassungsdokument aus dem Jahr 1920 und die tschecho-slowakischen Verfassungsbeziehungen (1920 – 1948)
Bruno Čanády 28

Der 2. Weltkrieg und die Slowaken in der geteilten Wojwodina 1941 – 1945. I. Teil – Das Leben auf dem geteilten Gebiet
Ján Tkáč 65

DER THEMATISCHE TEIL: Die wieder belebte Matica slovenská

Die Entwicklung der Verfassungsurkunde der Matica slovenská
Bruno Čanády 81

Die Sprachabteilung der Matica slovenská im Kontext der slowakischen Sprachwissenschaft in der zwischenkrieglichen Epoche
Július Lomenčík 110

Die Mitgliederbasis der Matica slovenská in den Jahren 1919 – 1951
Pavol Madura 123

Die Matica slovenská während der Slowakischen Republik 1939 – 1945
Peter Mulík 144

DOKUMENTE

Cantus catholici – die Vorrede, die die nationalen Tradition der Slowaken hervorgebracht hat
Peter Mulík 169

Konštantín Čulens Briefe an Augustín A. Baník
Róbert Letz 173

POLEMIKEN

Die Bemerkungen zur medialen Konfrontazion des Gegenstandes „Katyner Wald“
Dušan Kerný 183

Der Kampf der Historikerin Svetlana Gerasimovovás um die wissenschaftliche Wahrheit. Die russische Wissenschaft: neue Tatsachen, neue Auffassung
Dušan Kerný 190

MEDAILLONS

Martin Rázus – Politiker Gentleman und unbeugsamer Patriot
Peter Schvantner 195

Štefan Boleslav Roman – eine bedeutende Persönlichkeit der neuzeitlichen slowakischen Geschichte
Pavol Parenička 199
Der prominente slowakische Historiker František Vnuk 95-jähriger
Jozef Rydlo 206
Nach dem Professor Richard Marsina
Peter Mulík 217
Professor Ladislav Tajták ist gestorben (in der Beilage)
Zuzana Tokárová 222

REZENSIONEN

MULÍK, Peter: *Der Anteil des Christentums an der Formierung der Slowaken. Das Christentum als Kulturell-zivilisationsprozes in unserer Geschichte.* Martin : Matica slovenská, 2020. 247 S.
Štefan Martinkovič 227
KAČALA, Ján – KRAJČOVIČ, Rudolf: *Ein Geschichtsüberblick der slowakischen Schriftsprache.* Martin : Matica slovenská, 2011. 236 S.
Radoslav Žgrada 229
PETRANSKÝ, Ivan A.: *Die Ereignisse und die Persönlichkeiten der Geschichte der katholischen Kirche in der Slowakei im 20. Jahrhundert.* Martin : Matica slovenská 2020. 323 S.
Ľuboslav Hromjak 232
MULÍK, Peter et al.: *Das Jahr der slowakischen historischen Entscheidungen.* Martin : Matica slovenská, 2020 258 S.
Martin Garek 234
HOMZA, Martin – MIKOVÁ, Mária – NOVOTNÝ, Milan (eds.): *Studenten Prolog zur Zärtlichen Revolution: Bratislava am 16. November 1989.* Budmerice : Slovenské dejiny, o. z., 2019, 131 S.
Júlia Čížová 239
CHMELÁR, Eduard: *Die Rekonstruktion der slowakischen Geschichte.* Bratislava: Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, 2021, 238 S.
Marián Tkáč 242
LETZ, Róbert – MAKYNA, Pavol (eds.): *Das Jahr 1918 im historischen Gedächtnis der Slowakei und Europas.* Martin : Matica slovenská, 2020. 276 s.
Marta Dobrotková 248

Liste der Autoren 253

CONTENTS

STUDIES

Social and Societal Conditions of Greek Catholic Clergy in 18th Century
Juraj Brincko 13

Constitutional Charter of 1920 and Czech-Slovak Constitutional Relations (1920–1948)
Bruno Čanády 28

Second World War and Slovaks in Divided Vojvodina 1941–1945. Part I. Life in a Divided Territory
Ján Tkáč 65

TEMATIC PART: The Revived Matica slovenská

Changes of Matica Slovenská's Legislative Foundations
Bruno Čanády 81

Matica Slovenská Language Branch Office in the Context of the Slovak Linguistics of Interwar Period
Július Lomenčík 110

Matica Slovenská Members in the Years 1919–1951
Pavol Madura 123

Matica Slovenská During the Slovak Republic of 1939–1945
Peter Mulík 144

DOKUMENTS

Cantus Catholici—the Preface Established as a National Tradition of Slovaks
Peter Mulík 169

Letters from Konštantín Čulen to Augustín A. Baník
Róbert Letz 173

POLEMICS

Notes on the Media Confrontation of the Topic „Katyn Forest"
Dušan Kerný 183

The Historian Svetlana Gerasimova's Struggle for Scientific Truth. Russian Science: New Facts, New Concepts.
Dušan Kerný 190

PORTRAITS

Martin Rázus—Gentleman Politician and Steadfast Patriot
Peter Schvantner 195

Štefan Boleslav Roman—Significant Personality of Modern Slovak History
Pavol Parenička 199

Prominent Slovak Historian František Vnuk 95 Years Old
Jozef Rydlo 206

Obituary for Professor Richard Marsina
Peter Mulík 217
Prof. Ladislav Tajták Passed Away (in Appendix)
Zuzana Tokárová 222

REVIEWS

Review of the book *Podiel kresťanstva na formovaní Slovákov. Kresťanstvo ako kultúrno-civilizačný proces v našich dejinách.* [The Role of Christianity in Moulding National Identity of Slovaks. Christianity as Cultural-Civilizational Process in our History.] by MULÍK, Peter. Martin: Matica slovenská, 2020, 247 p.
Štefan Martinkovič 227
Review of the book *Prehľad dejín spisovnej slovenčiny.* [Overview of the History of Standard Slovak] by KAČALA, Ján, & KRAJČOVIČ, Rudolf. Matica slovenská: Martin, 2011, 236 p.
Radoslav Žgrada 229
Review of the book *Udalosti a osobnosti dejín katolíckej cirkvi na Slovensku v 20. storočí.* [Events and Personalities of the History of Catholic Church in Slovakia in 20th Century] by PETRANSKÝ, Ivan A.Martin: Matica slovenská, 2020, 323 p.
Ľuboslav Hromjak 232
Review of the book *Rok slovenských historických rozhodnutí.* [Year of Slovak Historic Decisions] by MULÍK, Peter et al. Martin: Matica slovenská, 2020, 258 p.
Martin Garek 234
Review of the book *Študentský prológ k Nežnej revolúcii: Bratislava 16. november 1989.* [Student Prologue to the Gentle Revolution: Bratislava, November 16,, 1989] by HOMZA, Martin, & MIKOVÁ, Mária, & NOVOTNÝ, Milan (Eds.) Budmerice: Slovenské dejiny, o. z., 2019, 131 p.
Júlia Čížová 239
Review of the book *Rekonštrukcia slovenských dejín.* [Reconstruction of Slovak History] by CHMELÁR, Eduard. Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, 2021, 238 p. (modified in the Appendix)
Marián Tkáč 242
Review of the book *Rok 1918 v historickej pamäti Slovenska a strednej Európy.* [The Year 1918 in the Historical Memory of Slovakia and Central Europe] by LETZ, Róbert, & MAKYNA, Pavol (Eds.). Martin: Matica slovenská, 2020, 276 p. (in Appendix)
Marta Dobrotková 248

List of Authoren 253

Ústavná listina z roku 1920 a česko-slovenské ústavné vzťahy (1920 – 1948)

Bruno Čanády

Ústavná listina z roku 1920 fungovala v ČSR v celom jej predmníchovskom období a to v rokoch 1920 – 1938. Po Mníchovskej dohode (1938) novelizovaná Ústavná listina platila v rámci ČSR do marca 1939. V určitej redukovanej podobe čiastočne aj v rokoch 1945 – 1948 a to až do prijatia Ústavy 9. mája z roku 1948.

Ústavné základy v podobe Ústavnej listiny z roku 1920 a jej ústavného postavenia počas existencie Československa možno z časového, obsahového a významového hľadiska rozčleniť rámcovo na tri základné ústavné etapy.

I. Ústavná etapa z rokov 1920 – 1938 – *Ústavná listina z roku 1920.*

II. Ústavná etapa z rokov 1938 – 1939 – *Novelizácia Ústavnej listiny z roku 1920 autonómnym ústavným zákonodarstvom.*

III. Ústavná etapa z rokov 1945 – 1948 – *Vplyv Ústavnej listiny z roku 1920 na činnosť Dočasného národného zhromaždenia, na uskutočnenia všeobecných volieb do Ústavodarného národného zhromaždenia v roku 1946, resp. do prijatia Ústavy 9. mája z roku 1948.*

I. Ústavná etapa z rokov 1920 – 1938 – *Ústavná listina z roku 1920*

Nová čs. ústava v podobe Ústavnej listiny z roku 1920 vznikla v období určitej stabilizácie Československa po stránke politickej, administratívnej, vojenskej a čiastočne i ekonomickej. Začalo obdobie určitého spoločensko-politického upevňovania ČSR a dovtedajšiu prechodnú a veľmi zúženú Dočasnú ústavu nahradila nová, široko koncipovaná, na svoju dobu moderná a takpovediac definitívna čs. ústava – Ústavná listina z roku 1920. Bola prejavom mocenského upevnenia, najmä českých elít a ich politickej hegemónie. V záujme presadenia jej prioritných záujmov v čs. priestore a pri počiatočnej slabosti nejednotných slovenských elít. Takto v poradí druhou čs. ústavou bola Ústavná listina z roku 1920 v podmienkach samostatného Československa. Historicky však ústava z roku 1920 bola prvou a našťastie aj poslednou ústavou, ktorú možno nazvať čechoslovakistickou ústavou[1]. Oficiálne to bol zákon z 29. februára 1920, ktorým sa úvodzuje Ústavná listina Československej republiky č. 121/1920 Zb. z. a n., ktorý nadobudol právnu účinnosť 6. marca 1920. Ústava s textom z roku 1920 ústavne garantovala legislatívny, ideologický a politický čechoslovakizmus. Oproti legislatívnemu stavu z rokov 1918 – 1920 bola čs. ústava z roku 1920, hlavne z hľadiska ochrany (zakotvenia) národných (kolektívnych) práv Slovákov, určitým krokom späť. Ústavná listina z roku 1920 bola vo všeobecnosti

[1] Podľa úvodu - Preambuly úvodzovacieho zákona č. 121/1920 Zb. z. a n. a Ústavnej listiny z roku 1920: „My, národ Československý, chtějíce upevniti dokonalou jednotu národa...“ „Při tom my, národ Československý...“

demokratickou, republikánskou a modernou ústavou. Pri porovnaní s Dočasnou ústavou z roku 1918 bola Ústavná listina z roku 1920 oveľa komplexnejšia. Občianske práva nová ústava prehlbovala cez ústavnú ochranu širokého počtu individuálnych demokratických a občianskych práv občanov. Pri komparačnom prístupe, tak z hľadiska porovnania Ústavnej listiny s inými dobovo vzniknutými ústavami bola tu určitá podobnosť napríklad s nemeckou ústavou Weimarskej republiky. Na rozdiel od mnohých dovtedy zavedených demokraciách čs. ústava zavádzala po prvýkrát volebné právo pre všetkých občanov a tiež pre ženy. Ústavná listina teda zavádzala nielen voči Čechom a Slovákom, ale voči všetkým občanom po prvýkrát všeobecné volebné právo. Bol to zásadný pokrok oproti bývalým nielen volebným uhorským pomerom, ale aj voči vtedajším tradičným demokraciám. Dodajme, že ústavou garantovaný fiktívny československý národ mal svoje vnútropolitické a medzinárodnopolitické príčiny a dôsledky a prinášal pražskému (českému) centru moci určité výhody. Uveďme, že fiktívny československý národ zvyšoval početnosť štátotvorných národov, osobitne českého národa voči iným národnostiam, hlavne voči českým a moravským Nemcom. Musíme zdôrazniť, že vo vzťahu k Slovensku a Slovákom však mala Ústavná listina z roku 1920 dva základné negatívne dopady. Ústavná listina neuznala samostatný slovenský národ, ale sa postavila na platformu fiktívneho československého národa. Bol to postoj ideologický, ale i postoj účelový. Tiež negatívnym dopadom bol dosah Ústavnej listiny z roku 1920 na síce nepriame, ale výrazné oslabenie dovtedajších právomocí ministra a Ministerstva s plnou mocou pre správu Slovenska. Celoslovenské ministerstvo ako akási pobočka čs. vlády možno v budúcnosti mohlo potencionálne vytvoriť zárodok budúcej slovenskej autonómie. Uveďme, že veľmi široké mimoriadne právomoci ministra s plnou mocou pre správu Slovenska v rokoch 1918 – 1920 legislatívne obmedzovala nová Ústavná listina. Tá vytvorila veľmi účinnú ústavnú brzdu na výrazne oslabenie jeho postavenia a právomocí. Pre českých centristov pôsobilo Ministerstvo s plnou mocou pre správu Slovenska určitým spôsobom autonómne na celom území Slovenska. V rokoch 1918 – 1920 široké (mimoriadne) právomoci celoslovenského Ministerstva s plnou mocou pre správu Slovenska (a jeho ministra) narazili práve na rozpor so schválenou ústavou. Ústavná listina z roku 1920 vo svojom texte ani neuvádzala Ministerstvo s plnou mocou pre správu Slovenska, ani iný celoslovenský štátny (samosprávny) orgán. Podľa dobovej právnej anylýzy: „Minister s plnou mocou bol teda na Slovensku splnomocnencom celej vlády a substitútom každého rezortného ministra vo všetkých veciach... len na Slovensku, ale len pokiaľ ho vláda plné moci neodvolala a ovšem pokiaľ ten-ktorý minister si sám niektoré veci nevyhradil... Po vydaní ústavy vznikli pochybnosti o právnej existencii a pôsobnosti tohto ministerstva. Od roku 1926 vláda plné moci ministrovi už neudelila...“[2] I keď Ministerstvo s plnou mocou pre správu Slovenska fungovalo formálne ďalej aj po roku 1920 a to v podstate do vzniku krajinského zriadenia, stalo sa postupne nepodstatným a málo významným, doslova apendixom čs. verejnej správy. Českí centralisti nemali záujem ponechať takéto

[2] HOETZEL, Jiří. *Československé správni právo, část všeobecná.* Praha : Melantrich, 1934, s. 110. Právnik a univerzitný profesor Jiři Hoetzel (1874 ─ 1961) bol autorom osnovy a dôvodovej správy k Ústavnej listine z roku 1920 (pozn. B. Č.).

ministerstvo, ale naopak chceli zlikvidovať nebezpečný organizačný zárodok budúcej skutočnej slovenskej autonómie. Ministerstvo s plnou mocou pre správu Slovenska bolo v roku 1918 – 1920 významným predstaviteľom de facto „slovenskej autonómie", pričom toto ministerstvo a jeho minister s plnou mocou pre správu Slovenska mal širšie právomoci ako neskoršie slovenské samosprávne – autonómne orgány za krajinského zriadenia. Táto akási pobočka ústrednej vlády pre celé územie Slovenska mala svoje perspektívne možnosti pre Slovensko, čo si uvedomovali slovenskí politici, vrátane HSĽS. To však nezodpovedalo záujmom pražských centralistov a unitaristov. Takto možný budúci potencionálny vývoj slovenskej samosprávy (autonómie) na báze Ministerstva s plnou mocou pre správu Slovenska však logicky ukončili postupy českých (pražských) centralistov. Nakoniec Ústavná listina z roku 1920, ďalšia legislatíva umožňovala neustále posilňovanie postavenia pražskej vlády a českých centralistov z vládnych politických strán. Pri stom výročí ústavy a po dlhých rokoch je veľmi zaujímavé oficiálne zdôvodňovanie Ústavnej listiny vo vzťahu k Slovensku zo strany parlamentného spravodajcu. Spravodajca 27. februára 1920 v Národnom zhromaždení doslova uviedol: „Sme štátom príliš malým, aby sme mohli so zreteľom na položenie, ktoré máme, byť štátom federatívnym... Pokiaľ teda pán minister Hodža... v ústavnom výbore prehlásil, že sú niektoré vrstvy spoločnosti na Slovensku, ktoré keby dosiahli väčšinu mandátov, boli by ochotné alebo rozhodnuté zísť sa v Bratislave a prehlásiť autonómiu Slovenska, nič to nezaváži. Len, čo sa Národné zhromaždenie uznesie, to je platným zákonom, a nie, na čom by sa uzniesol nejaký „konventikl" v Bratislave. Nemá nikto moc, žiadna strana na Slovensku, aby svojím uznesením derogovala (zrušila, pozn. B. Č.) to, čo Národným zhromaždením bolo za platný zákon vyslovené."[3]

Úvodzovaci zákon č. 121/1920 Zb. z. a n. mal celkovo desať článkov. Samotná Ústavná listina z roku 1920 mala formálne 134 paragrafov a šesť hláv. Prvá hlava: Všeobecné ustanovenia. Druhá hlava: Moc zákonodarná. Zloženie a pôsobnosť Národného zhromaždenia a jeho oboch snemovní. Tretia hlava: Moc vládna a výkonná. Štvrtá hlava: Moc sudcovská. Piata hlava: Práva a slobody, ako i povinnosti občianske. Šiesta hlava: Ochrana menšín národných, náboženských a rasových.

Nadradenosť (a najvyššia právna sila) Ústavnej listiny z roku 1920 v rámci celého čs. právneho systému potvrdzoval čl. I úvodzovacieho zákona č. 121/1920 Zb. z. a n., podľa ktorého zákony odporujúce Ústavnej listine, jej súčastiam a zákonom, ktoré to menili a doplňovali, boli ex lege neplatné. Ústavná listina a jej súčasti mohli byť menené alebo doplňované len zákonmi označovanými za ústavné. V zmysle § 33 Ústavnej listiny k zmene uvedenej Ústavnej listiny a jej súčasti bola vždy potrebná trojpätinová väčšina všetkých členov oboch snemovní Národného zhromaždenia a to osobitne trojpätinovej väčšiny zo všetkých poslancov Poslaneckej snemovne a zároveň osobitne trojpätinovej väčšiny zo všetkých senátorov v Senáte. Takto bolo potvrdené, že Ústavná listina z roku 1920 bola tuhou (rigidnou) ústavou s možnosťou jej zmeny len kvalifikovanou väčšinou.

---

[3] Referát zpravodaje ústavního výboru v plenární schůzi Národního shromaždění dne 27. února 1920 (poslanec NZ V. Bouček). PEŠKA, Zdeněk. *Československá ústava a zákony s ní souvislé*. Praha : Československý kompas, 1935, s. 410.

Ústavná listina z roku 1920 odstránila predchádzajúce vychýlenie v trojdeľbe moci, kde Dočasná ústava z roku 1918 preferovala moc zákonodarnú pred ostatnými mocami v štáte.

Z celkovej charakteristiky obsahu Ústavnej listiny z roku 1920 možno vyvodiť nasledovné **ústavné princípy**, ktoré realisticky vyjadrovali základné ideovo-hodnotové, právno-historické a organizačno-legislatívne zásady.

Princíp štátoprávnej diskontinuity a právnej kontinuity

Vznik samostatného Československa bol zásadnou štátoprávnou zmenou, kde nevznikla štátoprávna kontinuita s bývalým Rakúsko-Uhorskom. Postupne bolo medzinárodnoprávne uznané spravidla ešte pred 28. 10. 1918. Kreovalo sa samostatne a suverénne predovšetkým v súlade so všeobecnými prirodzeno-právnymi princípmi a v prípade Českých krajín navyše aj s odkazom na české historické právo. Uvedené vyhlásenie štátnej samostatnosti bolo publikované až spätne v zbierke zákonov a nariadení štátu československého a to až 6. novembra 1918. Podľa čl. 2 zákona č.11/1918 Zb. z. a n.[4] o zriadení samostatného štátu československého z 28. októbra 1918 „všetky dovtedajšie zemské a ríšske zákony a nariadenia zostávajú zatiaľ v platnosti". To znamenalo zachovanie právnej kontinuity. Ústavná listina z roku 1920 vychádzala z uvedených princípov.

Princíp fiktívneho československého národa a fiktívneho československého jazyka

Ústavná listina z roku 1920 povýšila politický čechoslovakizmus na legislatívny čechoslovakizmus, či dokonca na ústavný čechoslovakizmus. V skutočnosti to bol nereálny – fiktívny čechoslovakizmus. Zostal akýmsi deklaratórnym čechoslovakizmom, avšak zakotvený priamo v ústave a oficiálne vyjadrujúci zo strany čs. štátu smer budúceho štátneho vývoja a dlhodobý zámer zákonodarcu. Dôvody takéhoto postupu z českej strany boli skôr vnútropolitické (aj s ohľadom na početnosť nemeckej menšiny) ako zahraničnopolitické. Vtedajšie mierové zmluvy uzatváral čs. štát v cudzích jazykoch ako Česko-Slovensko so spojovníkom. Dodajme, že ešte pred schválením Ústavnej listiny prijal v roku 1919 Najvyšší správny súd k fiktívnemu československému národu a k československému jazyku, ktorý priamo neriešila Dočasná ústava, následovné stanovisko: „Z povahy štátu československého ako štátu národného založeného na všeobecnej zásade sebaurčenia národa československého, ktorá bola vyslovená v zákone z 28. októbra 1918 č. 11 Zb. z. a n., plynie ako logický dôsledok, že jazyk český (slovenský) je jazykom, ktorým štát a jeho orgány svoju vôľu prejavujú a právo vykonávajú."[5] Podľa autentického úvodu – Preambuly zákona č. 121/1920 Zb. z. a n. a Ústavnej listiny z roku 1920: „My, národ Československý, chtějíce upevniti dokonalou jednotu národa, zavésti spravedlivé řády v republice, zajistiti pokojný rozvoj domoviny československé, prospěti obecnému

[4] Len na upresnenie uveďme, že v zbierke zákonov a nariadení štátu československého bol ako prvý uvedený zákon č. 1/1918 Zb. z. a n. z., ktorým sa upravuje vyhlasovanie zákonov a nariadení z 2. novembra 1918.

[5] Usnesení plenissima nejvyššího správního soudu ze dne 19. března 1919 k č. pres. 73/18, Bohuslav správ. V. Pozri PEŠKA, Zdeněk. *Československá ústava a zákony s ní souvislé.* Praha : Československý kompas, 1935, s. 158.

blahu všech občanů tohoto státu a zabezpečiti požehnání svobody příštím pokolením...“ Ústavná listina z roku 1920 bola z hľadiska legislatívneho postavenia Slovenska a Slovákov vo vzťahu k legislatívnemu stavu pred prijatím Ústavnej listiny určitým krokom späť. Musíme zdôrazniť, že Ústavná listina z roku 1920 ústavne zakotvovala nielen politický čechoslovakizmus, ale zavádzala priamo legislatívny čechoslovakizmus. Fikcia československého jazyka (doslova československej reči) bola uvedená v § 131 Ústavnej listiny. Podľa § 131 Ústavnej listiny bolo stanovené, že v mestách a v okresoch, v ktorých bol usadený značný zlomok štátnych občanov ČSR iného jazyka než československého, tam ústava zaručovala deťom takýchto československých občanov vo verejnom vyučovaní a to v medziach všeobecné úpravy vyučovania, primeranú príležitosť, aby sa im dostalo vyučovanie v ich vlastnej reči (jazyka), pri tom mohlo byť vyučovanie československé reči (jazyka) stanovené povinne (§ 131). Na Ústavnú listinu nadviazal zákon podľa § 129 ústavnej listiny, ktorým sa stanovovali zásady jazykového práva z 29. februára 1920 č. 122/1920 Zb. z a n. V § 1 tohto zákona č. 122/1920 Zb. z a n. sa doslova uvádzalo: „Jazyk československý je štátnym, oficiálnym jazykom republiky…“ V parlamentnej rozprave k uvedenému ustanoveniu minister spravodlivosti F. Veselý dňa 28. 2. 1920 [6] okrem iného uviedol: „Zásady, ktoré majú byť ochranou jazyka československého, sú predsa v § 1. a 2. úplne jasne vyslovené. Ak je uvedené v jazykovom zákone, že československý jazyk je jazykom oficiálnym, štátnym, teda štátným – oficiálnym, a ak je v § 2. o právach menšín hovorené, je zrejmé z toho, že základným ustanovením je všeobecne platný jazyk český. Všetko ostatné sú len výnimky, konané v prospech minorít.“[7] Spomeňme vtedajší právny – akademický výklad. „Výraz – jazyk československý má byť len vyslovená úplná rovnosť a vzájomnosť oboch vetví v celej republike... Úrady, užívajúce štátneho oficiálneho jazyka, budú v tom území, ktoré už pred 28. októbrom 1918 patrilo k Predlitavsku a Prusku (Hlučinsko, pozn. B. Č.), úradovať spravidla po česky, na Slovensku potom spravidla po slovensky. Naproti tomu strany v tých prípadoch, kde majú užívať jazyka štátneho, oficiálneho, môžu kdekoľvek v republike užívať češtinu, tak ako slovenčinu.“ Ďalej veľavravne sa dodáva: „Čo možno rozumieť „štátnym, oficiálnym“ jazykom, není v zákone jazykovom, ani v hlavnom vykonávacom nariadení č. 17/26 presne vymedzené… výpočet istých funkcií štátneho, oficiálneho jazyka, ale výpočet ten není vyčerpávajúci…“[8]

Princíp modernosti a komplexnosti ústavy

Ústavná listina z roku 1920 bola v poradí až druhou československou ústavou. Prvou ústavou bola Dočasná ústava, t. j. zákon z 13. novembra 1918 o Dočasnej ústave č. 37/1918 Zb. z a n., ktorá bola veľmi stručnou, prechodnou a málo komplexnou ústavou len s 21 paragrafmi, ktorá ani neobsahovala priame zakotvenie napríklad občianskych práv, menšinových práv alebo nedostatočne sa venovala otázkam súdnej moci. Naopak

[6] Dostupné na internete: http: //w.w.w. psp.cz /. ps. (Digitální knihovna/ NS RČS/stenoprokoly/28. 2. 1920).
[7] Dostupné na internete: http: //w.w.w. psp.cz /. ps. (Digitální knihovna/ NS RČS/stenoprokoly/28. 2. 1920).
[8] STODOLA, Emil. *Národnostní právo Československé*. Brno : Nakladatelství Barvič & Novotný, 1927, s. 23-24.

na Ústavnú listinu z roku 1920 nadväzoval úvodzovací zákon č. 121/1920 Zb. z a n. s desiatimi článkami. Samotná Ústavná listina z roku 1920 mala formálne šesť hláv a celkovo 134 paragrafov. Okrem iného ako písaná a tuhá ústava riešila aj problematiku súdnej moci, občianskych práv a ochranu národných, náboženských a rasových menšín. Po prvýkrát zaviedla aktívne a pasívne volebné právo žien. Ústavná listina bola na svoju dobu nesporne moderným právnickým dielom.

Republikánsky princíp

Ústavná listina z roku 1920 bola ovplyvnená hlavne nemeckou štátovedeckou (teoretickou) koncepciou, že štát je samostatnou právnickou osobou a Národné zhromaždenie je orgánom štátu a nie orgánom ľudu (národa).[9] A štát je suverénom, a preto napríklad rozsudky sa nevyhlasovali v mene ľudu (národa), ale v mene republiky (štátu).[10] Československá republika bola zásadným odklonom od stáročného monarchistického vývoja na jeho území. V období do skončenia prvej svetovej vojny v Európe významne prevažoval monarchistický model pred republikánskym modelom štátu. Samotný republikánsky princíp vo svojom základnom ponímaní znamenal ideový, demokratický a štátoprávny odklon od dovtedy starých tradícií monarchisticko-aristokratického Rakúska-Uhorska smerom k modernému Československu. Už Washingtonská deklarácia z 18. októbra 1918 v rámci proklamácie tzv. naších cieľov, vo svojom deviatom odseku uvádzala podobu budúceho Československa ako zvrchovanej, demokratickej a parlamentnej republiky. Typickým pre republiky je volená hlava štátu na rozdiel od dedičného panovníka. Zároveň mala byť garantovaná rovnosť pred zákonom, základné občianske práva a slobody (napr. sloboda tlače, svedomia, zhromažďovania, zavedenie všeobecného volebného práva aj pre ženy, menšinové práva, odluka štátu od cirkvi a iné). Vyhlásenie čs. štátu zo strany Národného výboru z 28. októbra 1918, ktoré bolo publikované spätne v zbierke zákonov a nariadení štátu československého až 6. novembra 1918 a to zákonom č.11/1918 Zb. z. a n., obsahovalo bod 1, ktorý znel: „Štátnu formu [11] československého štátu určí národné zhromaždenie v dorozumení s Československou Národnou radou v Paríži. Orgánom jednomyseľnej vôle národa a tiež vykonavateľom štátnej zvrchovanosti je Národný výbor.“ Teda vyhlásenie česko-slovenského štátu neobsahovalo ani republikánsku, ani monarchistickú, ani inú formu nového štátu. Zároveň pražské verejné Vyhlásenie čs. štátu z 28. októbra 1918[12] vo svojom článku 2. obsahovalo zásadu právnej kontinuity slovami: „Všetky doterajšie zemské a ríšske zákony a nariadenia zostávajú dočasné (doslova:

[9] Vtedajšia francúzska historická štátoveda pokladala parlament spravidla za reprezentanta národa, resp. za orgán národa.

[10] V Rakúsko-Uhorsku sa do roku 1918 vyhlasovali rozsudky v mene panovníka ako suveréna.

[11] Zákon z 28. októbra 1918 o zriadení samostatného štátu československého (Verejne vyhlásený 28. októbra 1918) č. 11/1918 Zb. z. a n.

[12] V nadväznosti na nóty prezidenta USA Wilsona sa paradoxne ešte týždeň pred pražským 28. 10. 1918 dňa 21. 10. 1918 uskutočnilo vo Viedni v budove vtedajšieho dolnorakúskeho snemu zhromaždenie všetkých nemeckých poslancov z Rakúska (a zo Sudet) a vzniklo dočasné Národné zhromaždenie „nemeckého Rakúska“ a 20-členný výbor ako zárodok budúcej vlády republiky. Preferovali popri voľnej federácii hlavne pripojenie nemeckého Rakúska k Nemeckej ríši.

zatiaľ – prozatím, pozn. B. Č.) v platnosti.“ V článku 3. sa uvádzalo: „Všetky úrady samosprávne, štátne a župné, ústavy, štátne, okresné a zemské i obecné sú podriadené Národnému výboru a dočasne (doslova: zatiaľ – prozatím, pozn. B. Č.) úradujú a konajú podľa doterajších platných zákonov a nariadení.“ Vzhľadom na rozdielne existujúce právne predpisy v Českých krajinách a na Slovensku (a Podkarpatskej Rusi) vznikol takto právny dualizmus a súčasťou nového čs. právneho poriadku sa stali bývalé rakúske právne predpisy na území Českých krajín a bývalé uhorské právne predpisy na území Slovenska a Podkarpatskej Rusi. Vytvorením novej štruktúry úradov (ministerstiev),[13] hlavne prijatím Dočasnej ústavy a zvolením novej republikánskej hlavy štátu (prezidenta republiky), vzniklo od 14. novembra 1918 nové republikánske zriadenie a to znamenalo štátoprávnu (a inštitucionálnu) diskontinuitu s bývalým Rakúsko-Uhorskom. Formálne popretie minulej šľachticko-monarchistickej nadradenosti v prospech nového republikánskeho rovnostárstva sa uskutočnilo aj formálnym zrušením šľachtictva a titulov[14] z monarchistického obdobia. Prvá čs. ústava – Dočasná ústava od 14. novembra 1918 už ústavne zakotvovala čs. štát ako republiku. Republikánske zriadenie potvrdzoval § 2 Ústavnej listiny z roku 1920, kde sa uvádzalo, že Československý štát je „demokratická republika, ktorej hlavou je volený prezident“. Táto forma štátu vznikla ešte v roku 1918, keď Karel Kramář ako prvý čs. ministerský predseda v Národnom zhromaždení 14. novembra 1918 vyhlásil zosadenie habsbursko-lotrinskej dynastie a vznik Československej republiky. Medzi 28. októbrom 1918 a 14. novembrom 1918 už existoval Československý štát, ale nebola ustálená jeho republikánska forma. Až prvá ústava československého štátu (ČSR), teda zákon zo dňa 13. novembra 1918 o Dočasnej ústave č. 37/1918 Zb. z. a n., zakotvoval republiku. Republikánska forma štátu bola obsiahnutá v rôznych častiach ústavy napríklad v § 113 ods. 1 Ústavnej listiny, kde v prípade zvýšenej miery ohrozenia republikánskej formy vo vnútri štátu mohli byť obmedzené slobody podľa tlačového práva, spolčovacieho alebo zhromažďovacieho práva.

Princíp trojdeľby moci

Politicky (a teoreticky) nemá byť celková moc v štáte odvodená od štátu (ani od moci parlamentu), ale má byť odvodená a pochádzať od moci ľudu. Podľa Ústavnej listiny (§ 1): „... ľud je jediným zdrojom všetkej štátnej moci v republike...“[15] Bol to však princíp

---

[13] Zákon z 2. novembra 1918, ktorým sa zriaďujú najvyššie správne úrady v štáte československom č. 2/1918 Zb. z. a n.

[14] Zákon z 10. decembra 1918, ktorým sa zrušuje šľachtictvo, rady a tituly č. 61/1918 Zb. z. a n.

[15] Preambula Ústavnej listiny bola koncipovaná podľa vzoru preambuly ústavy USA, ale išlo len o politickú deklaráciu, ktorá bola slávnostným prehlásením zásady, že v ČSR ako demokratickej republike patrí všetka moc v štáte, ktorá (politicky) pochádza z ľudu. Reálna tu bola v Ústavnej listine zakotvená štátoprávna (štátovedecká) zásada, že zdrojom všetkej moci je štát ako právnická osoba a verejnoprávna korporácia. Republika je len jedna z foriem štátu. Dodajme, že jediný zdroj politickej moci (ľud, resp. národ) sa reálne vyjadroval cez svojich občanov len pri príležitosti volieb a teoreticky (ale podľa parametrov Ústavnej listiny málo reálne) cez ľudové hlasovania (referendum). Štát je i sociologický útvar a historicko-politická individualita s podstatným znakom – suverenitou (zvrchovanosťou). Spolu so štátnym územím, štátnymi občanmi a štátnou organizovanosťou. Teoreticky suverenita sama o sebe je vlastnosť, ktorú v zásade nemožno rozmnožiť, ani zmenšiť. V r. 1938 ─ 1939 však vznikla delená suverenita v rámci Č-SR (pozn. B. Č.).

viac politicky ako štátoprávny. Zároveň však ľud (občania) mohli prejavovať svoju vôľu v demokratických voľbách. Ľud bol nutné chápaný v zmysle národa a predstavoval osobný substrát štátu. Ústavná listina z roku 1920 po formálnej stránke vyrovnala balans jednotlivých mocí v štáte, potom čo predchádzajúca Dočasná ústava z roku 1918 čiastočne vychýlila trojdeľbu moci v prospech parlamentnej moci. Naopak ústava z roku 1920 vytvorila väčšie predpoklady pre postupný nárast významu a reálneho vplyvu výkonnej a nariaďovacej moci v štáte. Trojdeľba moci zákonodarnej (Národného zhromaždenia), moci výkonnej (prezidenta, vlády, ministerstiev a celej verejnej správy) a moci súdnej znamenala ich vzájomnú spoluprácu, vyváženosť ich vzťahov a vzájomného ovplyvňovania. V pôvodnej Dočasnej ústave z roku 1918 zákonodarná moc (Národného zhromaždenia) výrazne prevažovala nad ostatnými mocami v štáte. Novela Dočasnej ústavy z roku 1919 oslabila len čiastočne zákonodarnú moc pri určitom posilnení kompetencie prezidenta. Ústavná listina z roku 1920 však pokračovala v uvedenej tendencii posilňovania výkonnej moci v štáte. Základným prvkom v mocenskom systéme sa stalo kľúčové postavenie vlády. V ďalšom vývoji vláda postupne rozšírila výkonnú (a vládnu a nariaďovaciu) moc, čo znamenalo reálne zúženie zákonodarnej moci cez stále širšiu nariaďovaciu vládnu moc v legislatívnej sfére. To sa stretlo s kritikou vtedajších významných právnych odborníkov z dôvodu zjavnej neústavnosti takýchto postupov. „Ústavná listina presne uviedla, aká právomoc prislúcha jednotlivých mociam, a zmena v uvedených právomociach alebo prenesenie právomoci z jednej moci na druhú atď., to je možné uskutočniť len ústavným zákonom, ale nie obyčajným zákonom.“[16] Pôvodne rozširoval nariaďovaciu právomoc vlády zmocňovací zákon č. 337/1920 Zb. z. a n. a nový zmocňovací zákon č. 95/1933 Zb. z. a n., ktorý bol neskôr zmenený tak, že „nariadením je možné upravovať určité obory, i keby k tomu bolo treba zákona“. Bolo poukázané zo strany významných ústavných právnikov na to, že takýto „zmocňovací zákon bol neústavny“.[17]

Princíp unitárneho štátu

Národnostné zloženie ČSR a historický vývoj vytváralo pre čs. štát reálne nebezpečenstvo vzniku separatistických tendencií. Druhou stránkou tejto mince bola neochota českých elít riešiť do roku 1938 slovenskú otázku. Unitárny štát sa v prípade Československa vyznačoval nedeliteľnou štátnou suverenitou (a suverenitou čs. ľudu), jednotnou štátnou (do zahraničia) reprezentáciou navonok s tým, že územné a miestne orgány vo vnútroštátnych otázkach podliehali právomoci najvyšších štátnych orgánov. Územie Československa bolo nedeliteľné (územná zvrchovanosť) a existoval v zásade jednotný charakter právneho poriadku, napriek tomu, že na základe historického vývoja tu pôsobil právny dualizmus (už ako súčasť jedného, avšak nie vždy jednotného čs. právneho poriadku), ale aj prebiehajúca a postupná právna unifikácia a nadradenosť nových čs. právnych predpisov nad bývalými rakúskymi a bývalými uhorskými právnymi predpismi. V rámci trojdeľby moci vznikla hierarchická sústava najvyšších zákonodarných, výkonných a súdnych orgánov. S tým súviselo jednotné štátne občianstvo

[16] BAXA, Bohumil. *Parlament a parlamentarism*. Díl I. Praha : Nakladatel Jan Košatka, 1924, s. 310-311.
[17] HOETZEL, Jiří. *Československé správni právo, část všeobecná.* Praha : Melantrich, 1934, s. 51.

pre celé územie Československej republiky a územné časti nemali vlastné občianstvo. Ústavným východiskom pre unitarizáciu a centralizačné vplyvy v československom štáte bol § 3 ods. 1 Ústavnej listiny, podľa ktorej „územie Československej republiky tvorí jednotný a nedeliteľný celok[18], ktorej hranice mohli byť menené len ústavným zákonom". Suverenitu jednotného (čs) ľudu a suverenitu jednotného čs. štátu podporovalo znenie § 1 ods. 1 Ústavnej listiny, podľa ktorej „ľud je jediný zdroj všetkej štátnej moci v republike Československej". Unitarizácii štátu zodpovedal aj § 4 Ústavnej listiny: „Štátne občianstvo v Československej republike je jediné a jednotné." Vo vzťahu k Slovensku bol prostriedkom centralizácie a unitarizácie ČSR voči verejnej správe na Slovensku zákon z 22. marca 1920 č. 210/ 1920 Zb. z. a n. o dočasnej úprave správy politickej na Slovensku. Uvedený zákon posilňoval postavenie a právomoci pražskej vlády voči Slovensku cez celoštátnu politickú (vnútornú) správu. Vláda mohla na Slovensku zlučovať župy, upravovať obvody a sídla okresov a slúžnovských obvodov, mohla mestá z regulovaným magistrátom prehlásiť za veľké obce a municipálne mestá za mestá s regulovaným magistrátom. Unitarizácia štátu bola spojená s unitarizáciou (ujednotením) a centralizáciou a unifikáciou právnej regulácie, vrátane jednotného riadenia a kontroly úradníctva na celom území ČSR prostredníctvom vlády a pražského ministerstva vnútra. Úradníctvo na Slovensko bolo vyňaté z právneho dualizmu a na Slovensku začala platiť, tak ako v Českých krajinách, bývalá rakúska služobná pragmatika. Teda celoštátne platil bývalý rakúsky zákon č. 15 r. z. z 25. januára 1914 o služobnom pomere štátnych úradníkov a štátneho služobníctva (služobná pragmatika). Takéto poštátnenie úradníctva na Slovensku (mimo komunálnej samosprávy) bolo rozšírené zákonom č. 211/1920 Zb. z. a n. o obecných a obvodných notárov na Slovensku a aj na obecných obvodných notárov. Unitarizácia sa uskutočňovala i v ďalších oblastiach prostredníctvom celoštátnej programovej právnej unifikácii s cieľom postupne odstrániť právny dualizmus a to spolu so vznikom unifikačného ministerstva za účelom zrýchlenia celoštátneho zjednocovania zákonov a právnych predpisov. K celoštátnej aplikácii zákona o politickej správe[19] a vzniku jednotného (unifikovaného) krajinského zriadenia po roku 1927 ešte uveďme, že „bola temer po desiatich rokoch trvania predmníchovskej republiky uskutočnená administratívna unifikácia územia celého štátu"[20].

Demokratický[21] princíp

V porovnaní so stavom demokracie v Rakúsko-Uhorsku predstavovala hĺbka a šírka ochrany demokratických práv v ČSR oveľa vyššiu celkovú (kvalitatívnu) úroveň. Netýkalo sa to len značne rozšíreného všeobecného volebného práva, ktoré

---

[18] Podľa základného tvorcu ústavy J. Hoetzla: „Slovami jednotný a nedeliteľný celok chcelo sa však ďalej vyjadriť, že podľa ústavy neni miesta pre osobitné (štátoprávne) postavenie Slovenska..." Pozri *Slovník národohospodářský, sociálni a politický*. I. díl. Praha : Otakar Janáček, nakladatelství, 1929, s. 476.

[19] Zákon zo dňa 14. júla 1927 č. 125/1927 Zb. z. a n. o organizacii politickej správy.

[20] BIANCHI, Leonard a kol. *Dejiny štátu a práva na území Československa v období kapitalizmu. II 1918-1945.* Bratislava : SAV, 1973, s. 199.

[21] Podľa J. Hoetzla: „Naša republika nebude dokonalým demokratickým štátom právnym, dokiaľ nebude vydaný zákon o tom, ako štát ručí za škodu spôsobenou nezákonným výkonom verejnej moci." Pozri *Slovník národohospodářský, sociálni a politický*. I. díl. Praha : Otakar Janáček, nakladatelství, 1929, s. 483.

už neobmedzovali určité kategórie obyvateľstva (napr. ženy a i.) cez rôzne volebné cenzy. Podľa Najvyššieho súdu: „Demokracia je vláda ľudu ako celku, pričom sociálne alebo iné rozvrstvenie obyvateľstva nepozná rozdielu.“[22] Ústavná listina v § 2 uvádzala, že československý štát je „demokratická republika, ktorej hlavou je volený prezident“. Demokratický princíp bol úzko spojený s právom voliť a právom byť volený. Demokracia ako vláda ľudu sa realizovala prostredníctvom všeobecného, rovného, priameho a tajného hlasovacieho práva občanov podľa zásady pomerného zastúpenia (§ 8 ústavy), čo platilo rovnako pre obe komory Národného zhromaždenia. Volebné právo pre voľby do Poslaneckej snemovne ako najdôležitejšej časti zákonodarného zboru obsahovalo aktívne volebné právo, ktoré mali všetci štátni občania Československej republiky a to bez rozdielu pohlavia, ktorí prekročili 21. rok svojho veku a vyhovovali ostatným podmienkam volebného poriadku do Poslaneckej snemovne (§ 9 ústavy). Zrovnoprávnenie mužov a žien z hľadiska volebného práva je nutné oceniť, keďže v mnohých tradičných demokraciách v roku 1920 ani v mnohých následujúcich rokov to nebolo až také bežné.[23] V roku 1920 bolo do Poslaneckej snemovne NZ zvolených prvých 12 žien. Volebnú demokratickosť upravoval aj prijatý zákon č. 123/1920 Zb. z. a n., ktorým sa vydával volebný poriadok do Poslaneckej snemovne, a zákon č. 124/1920 Zb. z. a n. o zložení a právomoci senátu.

Liberálno-občiansky princíp

Oproti okolitým štátom s autoritatívnymi alebo poloautoritatívnymi prístupmi predstavovala ČSR určitú liberálnu výnimku. Paradoxne v rokoch 1919 – 1933 sa k takémuto liberálno-občianskemu (ústavno-legislatívnemu) prístupu približovalo z okolitých štátov len Nemecko. Ústavná listina zabezpečovala ústavnú ochranu všetkých čs. občanov a na celom území Československej republiky (ČSR). Ústavou bol plne chránený život a sloboda bez ohľadu na pôvod, štátnu príslušnosť, rasu alebo náboženstvo. Ústavná listina upravovala vo svojej piatej hlave ústavnú rovnosť, osobnú slobodu a slobodu majetkovú, slobodu domovú, slobodu tlače, zhromažďovacie právo a spolkové právo, petičné právo, listové tajomstvo, slobodu učenia (vzdelávania) a svedomia, slobodu prejavu a mienky, ústavnú ochranu manželstva a rodiny, ale na druhej strane aj brannú povinnosť. Podľa Ústavnej listiny všetky náboženstvá si boli rovné. Hranicou vykonávania náboženských úkonov bol verejný poriadok alebo verejná mravnosť. Ústava zakladala rovnosť práv a slobôd, pričom sa neuznávajú výsady podľa pohlavia, rodu alebo povolania.

Stranícko-politický princíp

Princíp straníctva mal hlavne v českých krajinách dlhoročnú tradíciu ešte z čias Rakúsko-Uhorska, ktorú umocnil pomerný volebný systém. Ústavná listina z roku 1920

[22] Rozhodnutie Najvyššieho súdu z 2. 5. 1931, Zm 1 293/03. Publikované ─ Vážný, tr. 4156.

[23] Volebné právo ženám bolo udelené po prvýkrát v roku 1893 na Novom Zélande (vtedajšie britské domínium), r. 1902 v Austrálii (vtedajšie britské domínium), r. 1906 vo Fínsku (autonómna časť cárskeho Ruska), r. 1913 v Nórsku, r. 1915 v Dánsku a na Islande, r. 1917 v Rusku, r. 1918 v Nemecku, Poľsku, vo Veľkej Británii, Rakúsku. Ale v USA až v roku 1920. Dokonca vo Francúzsku, Japonsku, Taliansku a Maďarsku vzniklo volebné právo žien až po druhej svetovej vojne a to v roku 1945.

stanovovala, že „členovia Národného zhromaždenia vykonávali svoj mandát osobne, nesmú od nikoho prijímať príkazy“ (podľa § 22 ústavy). Na prvý pohľad by sa zdalo, že ústava uvedenou osobnou nezávislosťou poslancov a senátorov obmedzila vplyv politických strán na ich parlamentných zástupcov. V podstate ústava zakázala imperatívny mandát. Politická prax pôsobila úplne opačne. Navyše tu vznikla stranícka poistka cez viazané kandidátne listiny a § 13 zákona č. 125/1920 Zb. z. a n. o volebnom súde, kde bola možnosť zbavenia mandátu, ak člen parlamentu prestal byť členom strany z dôvodov nízkych a nečestných. Vplyv politických strán na svojich poslancov a senátorov bol ohromný. Ojedinele sa vyskytli prípady politického odpadlíctva, ale spravidla v budúcich voľbách nemali takíto členovia Národného zhromaždenia veľké šance pokračovať vo svojom mandáte a to bez podpory svojich bývalých materských politických strán. Spomeňme len Jurigov prípad po jeho odchode z HSĽS a neúspešného založenia novej politickej strany (Jurigova slovenská ľudová strana). Nakoniec stranícka disciplína poslancov a senátorov bola spravidla pevná. Vyvrcholením politického straníctva na najvyššej úrovni faktickej moci v štáte bol vznik a dlhodobé fungovanie straníckej – vládnej päťky ako mimoústavného, mimoparlamentného a neformálneho orgánu hlavných čs. politických strán, ktorá v Československu rozhodovala o všetkom podstatnom. Mimo vládnej päťky predstaviteľov hlavných politických strán boli slovenské a nemecké politické strany. Systémovým podhubím pre rozmach vplyvu politického straníctva bol pomerný volebný systém, ktorý platil súčasne pre voľby do Poslaneckej snemovne a Senátu. Napríklad v roku 1925 vo voľbách do Poslaneckej snemovne kandidovalo 29 politických strán s 3 578 kandidátmi. Z kandidujúcich politických strán bolo 12 českých a slovenských, 7 nemeckých, 4 maďarské, 2 internacionálne (išlo o dve komunistické strany), 2 židovské, 1 rusínska a 1 poľská politická strana.[24] Politické straníctvo v rámci vládnych strán sa prehlbovalo aj tým, že častokrát niektoré ministerstvá viedli po sebe viacerí nominati tej istej politickej strany, To fakticky umožňovalo priaznivcom takejto politickej strany prednostne obsadzovať miesta v ústrednej a miestnej štátnej správe v danom rezorte.

Centralizačný princíp

Národné zhromaždenie malo síce všeobecnú a neobmedzenú zákonodarnú kompetenciu, ale jej realizácia sa uskutočňovala len cez vládu ako nositeľku a realizátorku štátnej moci. Reálna prevaha výkonnej moci vytvorila podhubie pre rast centralizácie. Tiež ústavne deklarovaný jednotný československý národ a unitárny čs. štát predurčoval vo svojej podstate nárast faktickej centralizácie. Nešlo len o administratívnu centralizáciu verejnej správy, ale i o upevnenie prepojenia rôznych aspektov činnosti štátu a jeho ekonomiky, čo vyžadovalo rôzne opatrenia z hospodárskych, dopravných,

[24] *Poslaněcká sněmovna v II. volebním období*. Praha : Archiv Národního shromaždění, 1926, s. 1. Podľa sčítania z roku 1921 malo Slovensko celkovo 2 974 955 obyvateľov. Podľa výsledkov volieb na Slovensku (1925) z hľadiska počtu odovzdaných hlasov mala HSĽS 34,3 percent, agrárnici 17,4 percent, komunisti 13,9 percent, spoločná nemecko-maďarská strana 7,7 percent, kresťanská maďarská strana 6,9 percent, sociálni demokrati 4,2 percent, židovská strana 2,7 percent, socialisti 2,6 percent, SNS 2,5 percent, národní demokrati a roľnícka strana 1,7 percent, lidovci 1,3 percent hlasov... (s. 7).

vojensko-bezpečnostných a iných dôvodov. Prehlbujúce centralizačné vplyvy spolu s unitarizáciou štátu vychádzali z ústavného rámca jednotnosti a nedeliteľnosti štátu. Podľa Ústavnej listiny: „Územie Československej republiky tvorí jednotný a nedeliteľný celok, ktorej hranice mohli byť menené len ústavným zákonom“ (§ 3 ods. 1 Ústavnej listiny). Centralizačnou českou snahou „bolo vytvoriť jednoliaty aparát pre celé územie štátu, ktorý by umožnil pevné pripútanie Slovenska a Zakarpatskej Ukrajiny (Podkarpatskej Rusi, pozn. B. Č.) k českým krajinám a ktorá by zaručovala ekonomickú exploatáciu východnej časti republiky“.[25] Samotný výpočet právomocí vlády podľa § 81 Ústavnej listiny nebol stanovený vyčerpávajúcim spôsobom, čo značne posilňovalo reálne postavenie vlády. Negatívne vymedzenie právomocí vlády v Ústavnej listine znamenalo, že čo nebolo zverené inému orgánu ako vláde, tak takéto kompetencie patrili podľa ústavy vláde. Postavenie vlády významne prehlboval princíp kontrasignácie, čo znamenalo, že každý úkon prezidenta spolupodpisoval príslušný minister. V období po prijatí Ústavnej listiny „sa podarilo uskutočniť reorganizáciou politickej správy na Slovensku formou župného zriadenia, ktoré plnilo hlavnú úlohu pevnejšie pripútať Slovensko k českým krajinám v záujme českého kapitálu“.[26] Tiež § 64 ods.1 ústavy stanovil, že pokiaľ ústavná listina alebo zákony výslovne nevyhradia právomoc prezidenta, tak takúto právomoc má z ústavy priamo vláda. Základom centralizácie a posilňovania vrcholovej výkonnej moci v štáte boli nariaďovacie právomoci vlády. Celkovo vláda na základe zmocňovacieho zákonodarstva vydala 240 nariadení. Zmocňovací rámec daný Ústavnou listinou podstatne rozšíril najskôr zákon č. 95/1933 Zb. z. a n. o mimoriadnej moci nariaďovacej. Platnosť tohto zmocňovacieho zákona sa neustále predlžovala až do 30. 6. 1937.[27] „Zmocňovací zákon č. 95/1933 Zb. z. a n. priniesol tiež tú zvláštnu novotu, že je možné na základe nariadení opretých o ne vydávať ďalšie vykonávacie nariadenia.“[28] Ústredným orgánom politickej správy, ako najdôležitejšej časti verejne správy (a nástrojom celoštátnej centralizácie) v predmníchovskom období, bolo pražské ministerstvo vnútra s rozsiahlymi, nielen personálnymi právomocami voči najskôr župnej, neskôr celoštátne unifikovanej krajinskej (zemskej) správe, okresnej správe a cez štátny dozor (notariáty) i nad obcami. V záujme komplexnosti pohľadu uveďme, že následne tu bol, ale už po skončení predmníchovského obdobia, ústavný zákon č. 330/1938 Zb. z. a n. z 15. decembra 1938 o zmocnení ku zmenám ústavnej listiny a ústavných zákonov Republiky Česko-Slovenskej a o mimoriadnej moci nariaďovacej.

---

[25] BIANCHI, Leonard a kol. *Dejiny štátu a práva na území Československa v období kapitalizmu. II 1918-1945.* Bratislava : SAV, 1973, s. 185.

[26] BIANCHI, Leonard a kol. *Dejiny štátu a práva na území Československa v období kapitalizmu. II 1918-1945.* Bratislava : SAV, 1973, s. 185.

[27] Uskutočňovalo sa to postupným jednoročným predlžovaním zmocňovacieho zákona. Pozri zákon č. 206/1933 Z. z. a n., zákon č. 109/1934 Zb. z. a n., zákon č. 131/1935 Zb. z. a n., zákon č. 163/1936 Zb. z. a n.

[28] HOETZEL, Jiří. *Československé správni právo, část všeobecná.* Praha : Melantrich, 1934, s. 51. Inak tvorca navrhu ústavy J. Hoetzel k nej uviedol: „Nie sú u nás možné nariadenia praeter legem, t. j. nariadenia, ktoré by sa neopierali o nejaký zákon“ a tiež „nariadenia sú nemožné tam, kde ústavná listina alebo iný ústavný zákon predpisuje, že určitú matériu je možné upraviť len zákonom“ (pozri *Slovník národohospodářský, sociálni a politický*. I. díl. Praha : Otakar Janáček, nakladatelství, 1929, s. 480).

Princíp fiktívnej priamej demokracie

Reálnym ústavným princípom v ČSR bola nepriama, t. j. zastupiteľská demokracia. Zvrchovanosť ľudu reálne fungovala nepriamo cez orgány štátu. Tie však boli nevolené priamo občanmi, vrátane prezidenta. Výnimkou bolo ustanovenie § 46 Ústavnej listiny vo veci ľudového hlasovania (referenda občanov) ako formy priamej demokracie. Takéto ustanovenie sa nenachádzalo v pôvodnom návrhu ústavy. Predmetné ustanovenie bolo zaradené do Ústavnej listiny až dodatočne, najmä na pôde ústavno-právneho výboru. Takáto forma priamej demokracie prostredníctvom hlasovania občanov o dôležitých otázkach bola však viac-menej formálna a v podstate veľmi ťažko v praxi realizovateľná. Stala sa pravdupovediac málo reálnou (teda skôr fiktívnou) súčasťou druhej čs. ústavy. V zmysle § 46 Ústavnej listiny bolo umožnené v legislatívnej oblasti v súvislosti s vládnymi návrhmi zákonov uplatniť (všeľudové) hlasovanie – priame hlasovanie ľudu – občanov. Podmienkami na takýto postup bolo: 1. Zamietnutie vládneho návrhu zákona v Národnom zhromaždení. 2. Uznesenie vlády o hlasovaní ľudu o zamietnutom vládnom návrhu zákona. 3. Zároveň z hlasovania ľudu boli výslovne vylúčené návrhy, ktorým by sa menila alebo doplňovala Ústavná listina a jej súčasti. 4. Podmienkou bola jednomyseľnosť uznesenia vlády. Ústavné podmienky (vše)ľudového hlasovania boli striktne nastavené tak, že znemožňovali priamu demokraciu a hlasovanie ľudu o poslaneckých návrhov. Jednomyseľnosť rozhodovania vlády a hlasovanie len o vládnych návrhov robilo takéto ustanovenie len formálnym[29] a nereálnym. Hlasovacie právo podľa Ústavnej listiny (§ 46 ods. 2) mal každý, kto bol oprávnený voliť, teda mal aktívne volebné právo do Poslaneckej snemovne. Podrobnosti mal stanoviť osobitný zákon. Uvedená možnosť ľudového hlasovania bola výrazne obmedzená len na vládne návrhy zákonov. A nie všeobecne na všetky (i poslanecké, senátorske) návrhy zákonov. Vôbec sa to netýkalo opozičných legislatívnych návrhov. Rozhodovanie (referendum) sa navyše nemalo týkať mnohých oblastí verejného života. Nemohli byť reálne využité priamo politickými stranami, hlavne opozičnými politickými stranami, ani iniciatívami občanov. Predmetom hlasovania ľudu bolo plne vo sfére vládnej moci. Skôr išlo o určitú nátlakovú poistku vlády (a výkonnej moci) voči zákonodarnej moci.

Princíp fiktívnej autonómie Podkarpatskej Rusi

Podkarpatská Rus (dnešná Zakarpatská Ukrajina) bola integrálnou súčasťou ČSR do roku 1939 za veľmi špecifických medzinárodných okolností. Václav Klofáč v parlamentnej rozprave 13. 11. 1918 dobovo uviedol: „My sme sa od dr. Beneša ďalej dozvedeli, že Rusíni boli u Wilsona (prezident USA Woodrow Wilson, pozn. B. Č.) a Wilsona žiadali o pripojenie rusínskej časti Uhorska k nášmu štátu, mimo to bola porada ešte tiež s rumunskými poslancami a došlo s nimi k dohode, aby bolo priame spojenie mezi Československou republikou a Rumunským štátom.“[30] Súčasťou menšinovej

[29] BAXA, Bohumil. *Parlament a parlamentarism*. Díl I. Praha : Nakladatel Jan Košatka, 1924, s. 249. Referendum je pre autora rázu „viac-menej len teoretického, bez praktického významu“ tohto ustanovenia.
[30] Dostupné na internete: http: //w.w.w. psp.cz /. ps. (Digitální knihovna/ NS RČS/stenoprokoly/13. 11. 1918). Možno dodať, že 12. novembra 1918 prijala Americká národná rada Uhro-Rusínov v Scrantone rezolúciu o pripojení k Česko-Slovensku na federatívnom základe a tiež predseda prešovskej Ruskej národnej rady

(minoritnej) zmluvy uzatvorenej v Saint Germain-en-Laye 10. septembra 1919 boli medzinárodne garantované práva voči Rusínom a Podkarpatskej Rusi. Československo malo v tomto smere medzinárodný záväzok. V zmysle § 3 Ústavnej listiny, na základe odkazu na menšinovú zmluvu[31] medzi hlavnými a pridruženými mocnosťami a Československou republikou uzatvorenú v Saint Germain-en-Laye 10. septembra 1919, bolo pokladané územie Podkarpatskej Rusi za samosprávne územie, ktoré bolo dobrovoľne pripojené k Československu. Ústavná listina deklarovala, že Podkarpatská Rus mala mať čo najširšiu autonómiu, ale len pokiaľ to bolo zlúčiteľné s jednotnosťou Československa. Podkarpatská Rus mala mať podľa Ústavnej listiny vlastný snem, ktorý si mohol voliť svoje predsedníctvo. K ústavnej kompetencii možno uviesť, že Snem Podkarpatskej Rusi bol príslušný uznášať sa o zákonoch vo veciach jazykových, vyučovacích, náboženských, o miestnej správe, ako i v iných veciach, ktoré by na snem preniesli zákony Československej republiky. Zákony uznesené Snemom Podkarpatskej Rusi po odsúhlasení prezidentom ČSR a s jeho podpisom sa mali vyhlasovať v osobitnej zbierke a takéto zákony podpisoval guvernér Podkarpatskej Rusi. Prezident ČSR vo všeobecnosti mal len suspenzívne veto voči prijatým zákonom Národného zhromaždenia. Teoreticky jediným prípadom absolutného veta prezidenta boli prípadné zákony Snemu Podkarpatskej Rusi, ktoré sa však do roku 1938 nerealizovali. Podkarpatská Rus mala byť podľa ústavy v Národnom zhromaždení ČSR zastúpená primeraným počtom poslancov (senátorov) podľa príslušných volebných poriadkov. Na čele Podkarpatskej Rusi mal byť guvernér menovaný prezidentom ČSR, ale podľa návrhu vlády a bol zodpovedný tiež Snemu Podkarpatskej Rusi. Funkcionári Podkarpatskej Rusi mali byť podľa možností vyberaní z obyvateľstva Podkarpatskej Rusi. Podrobnosti, osobitne o práve voliť a o voliteľnosti do Snemu Podkarpatskej Rusi, mali upravovať osobitné ustanovenie. Princíp fiktívnej autonómie Podkarpatskej Rusi znamenal formálnu ústavnú fikciu a nie zrealizovanú skutočnosť. Predmetné ustanovenie § 3 Ústavnej listiny o autonómii Podkarpatskej Rusi sa do jesene 1938 nerealizovalo. Uvedený ústavný záväzok ČSR sa po dobu 18 rokov neuskutočnil. Fikcia Podkarpatskoruskej autonómie bola daná do ústavy v roku 1920 len formálne a alibisticky, a to len na základe medzinárodného záväzku pre ČSR vyplývajúceho z medzinárodnej (menšinovej) zmluvy uzatvorenej v Saint Germain-en-Laye 10. septembra 1919.

Princíp ochrany menšín

Ústavná listina vychádzala z medzinárodných záväzkov, ktoré prevzalo Československo v medzinárodných dohodách. Samotné ústavné záruky voči menšinám vyplývali z menšinovej (minoritnej) zmluvy[32] medzi hlavnými a pridruženými mocnosťami a Československou republikou uzatvorenej v Saint Germain-en-Laye

A. Beskid žiadal pripojenie Podkarpatskej Rusi k ČSR (19. 11. 1918). Ústavné záruky autonómie boli zo strany ČSR prisľúbené v máji 1919 na mierovej konferencii v Paríži s aktívnou účasťou štátneho sekretára a ministra zahraničných vecí USA Lansinga, ktorý navrhol zaradenie uvedeného do menšinovej zmluvy z 10. 11. 1919 v St. Germain-en-Laye (pozn. B. Č.).

[31] Publikovanú pod č. 508/1921 Zb. z. a n.

[32] Publikované pod č. 508/1921 Zb. z. a n.

10. septembra 1919. Podľa šiestej hlavy Ústavnej listiny boli pokladané za menšiny, jednak menšiny národné (národnostné), menšiny náboženské a menšiny rasové. Vo všeobecnosti k menšinovým právam národnostným, náboženským alebo rasovým Ústavná listina uvádzala široké práva aj oproti susedným krajinám. Štátni občania ČSR mali v medziach všeobecných zákonov voľnosť užívať hocijaký jazyk v súkromných a obchodných stykoch, vo veciach týkajúcich sa náboženstva, v tlači a v akýchkoľvek publikáciách alebo na verejných zhromaždeniach ľudu. Na druhej strane tým však neboli dotknuté práva, ktoré štátnym orgánom v uvedených smeroch prislúchalo podľa platných alebo v budúcnosti vydaných zákonov a to z dôvodu verejného poriadku a bezpečnosti štátu a účinného dozoru (§ 128 ústavy). Takýmto štátnym občanom prislúchalo podľa všeobecných zákonov právo zakladať, riadiť a spravovať vlastným nákladom charitatívne ústavy – zariadenia (doslova ľudomilné ústavy), náboženské ústavy a sociálne ústavy, školy a iné výchovné ústavy. Štátni občania bez ohľadu na národnosť, jazyk, náboženstvo a rasu boli vzájomne rovní a mohli v uvedených ústavoch (zariadeniach) voľne používať svoj jazyk a vykonávať svoje náboženstvo (§ 130). V mestách a v okresoch, v ktorých bol usadený značný zlomok štátnych občanov ČSR prináležiacich k menšinám náboženským, národným alebo jazykovým, mali byť určité čiastky vynaložené z verejných fondov na základe štátneho rozpočtu, obecných a iných verejných rozpočtov a to na výchovu, náboženstvo alebo na charitu (doslova ľudomilnosť). Zároveň mal byť zabezpečovaný uvedeným národnostným, náboženským a rasovým menšinám primeraný podiel na úžitku (na výnose) a na používaní, v medziach všeobecných predpisov platných pre verejnú správu (§ 132 ústavy). K špecifickým jazykovým veciam Ústavná listina stanovovala menšinové jazykové práva. Zásady jazykového práva v ČSR určil osobitný zákon, tvoriaci súčasť Ústavnej listiny (§ 129). Nedotknuteľnosť menšinových záväzkov bola chránená aj medzinárodne, keďže tieto záväzky nemali byť menené v neprospech menšín bez súhlasu väčšiny Rady Spoločnosti národov.[33] V zmysle § 131 Ústavnej listiny bolo upravené, že v mestách a v okresoch, v ktorých bol usadený značný zlomok štátnych občanov ČSR iného jazyka než československého, tam ústava zaručovala deťom takýchto československých občanov vo verejnom vyučovaní a to v medziach všeobecnej úpravy vyučovania, primeranú príležitosť, aby sa im dostalo vyučovanie v ich vlastnej reči (jazyku). Pri tom mohlo byť stanovené povinné vyučovanie československej reči (jazyka). Podľa § 134 Ústavnej listiny mohol zákon prehlásiť za trestné akýkoľvek spôsob násilného odnárodňovania, ktorý bol zásadne nedovolený. Na ustanovenia Ústavnej listiny nadviazal zákon podľa § 129 Ústavnej listiny, ktorým sa stanovovali zásady jazykového práva z 29. februára 1920 č. 122/1920 Zb. z. a n. Práva národných a jazykových menšín vychádzali zo zmluvy St. Germainskej. Presnejšie na základe tzv. malej St. Germainskej zmluvy uzatvorenej v Saint Germain-en-Laye z roku 1919. Podľa § 2 zákona č. 122/1920 Zb. z. a n. v rámci súdnych okresov, ktoré

[33] PEŠKA, Zdeněk. *Národní menšiny a Československo*. Bratislava : Právnicka fakulta Univerzity Komenského, 1932, s. 108.

obývalo podľa posledného súpisu aspoň 20 percent štátnych občanov iného jazyka ako jazyka československého, tak boli súdy, úrady a orgány ČSR povinné prijímať podania a vybavenie podaní v takomto jazyku. V zmysle § 5 zákona č. 122/1920 Zb. z. a n. bolo vyučovanie v školách zriadených pre príslušníkov národných menšín v ich jazyku. To platilo aj pre kultúrne inštitúcie zriadené pre príslušníkov národných menšín (podľa čl. 9 zmluvy St. Germainskej).

Všeobecná charakteristika a význam Ústavnej listiny

Samotná Ústavná listina z roku 1920 bola podstatnou súčasťou zákona č. 121/ 1920 Zb. z. a n. z 29. februára 1920, ktorým sa uvádzala Ústavná listina Československej republiky. Ústavná listina z roku 1920 bola republikánskou a demokratickou ústavou, ktorá mala Preambulu, šesť hláv a spolu 134 paragrafov. Pre Ústavnú listinu je charakteristický nielen ústavne zakotvený fiktívny československý národ, ale aj tým, že v texte ústavy sa nestretneme so slovom Slováci či Slovensko. Ústava je ústavou unitárneho a demokratického štátu, kde prevažuje liberálny princíp a občiansky princíp, ale aj značná miera centralizmu. V ústave prevažovali reálne ustanovenia, ale mala niektoré fiktívne ustanovenia. Nejde len o fikciu československého národa, ale i zakotvenie fiktívnej autonómie Podkarpatskej Rusi. Ústavná listina bola viac liberalistická a menej mala konzervatívnych prvkov. Preambula Ústavnej listiny mala svoj vzor v americkej ústave. Niektoré jej ustanovenia mali vzory v bývalej rakúskej Decembrovej ústave z roku 1867 a čerpali inšpiráciu z vtedajšej napríklad francúzskej, švajčiarskej, belgickej a nemeckej ústavy. Dokonca sa v dôvodovej správe porovnával ústavný návrh s vtedy modernými republikánskymi latinskoamerickými ústavami (napr. Brazília, Mexiko a iné), ale hlavne s britskými a americkými právnymi základmi. Ústava posilňovala prezidentské právomoci a hlavne postavenie vlády na úkor zákonodarného zboru. Ústavná listina zakotvovala dve komory Národného zhromaždenia, ktoré vznikali rovnako na základe pomerného volebného systému a mali rovnaké legislatívne kompetencie. Formálne sa mohlo zdať, že sú v rovnocennom postavení, čo nebola celkom pravda. Poslanecká snemovňa oproti senátu mala širšie oprávnenia voči vláde a v prípade sporu medzi rozhodnutiami (resp. rozdielne prijatými návrhmi zákonov) oboch komôr parlamentu, tak Poslanecká snemovňa mala určitú prevahu nad Senátom a mohla opakovaným a kvalifikovaným hlasovaním presadiť ňou schválený zákon. Pri príprave Ústavnej listiny z roku 1920 vznikol spor týkajúci sa vzniku senátu. Proti vzniku akejsi hornej, resp. druhej komory parlamentu boli najmä sociálni demokrati a českí lidovci. S dvojkomorovým parlamentom naopak súhlasili agrárnici, národní demokrati a vtedajší slovenskí poslanci. Pri príprave novej ústavy vznikol z parlamentných politických klubov a z ústavných právnikov 32-členný ústavný výbor. Ťažisko odbornej práce vykonal subkomitét ústavného výboru a to v spolupráci s ďalšími právnymi odborníkmi.[34]

[34] Slovenským zástupcom bol poslanec NZ (právnik a ekonóm) Ľudovít Medvecký. Z právnych odborníkov uveďme niektoré mená, napr. Hoetzel, Meissner, Weyr a iní.

Podľa čl. I odseku 1 zákona č. 121/ 1920 Zb. z. a n.: „Zákony odporujúce ústavnej listine, jeho súčastiam a zákonom ich meniacom a doplňujúcom sú neplatné.“ To znamenalo, že mnohé ustanovenia zákona o mimoriadnych prechodných ustanoveniach na Slovensku č. 64/1918 Zb. z. a n. sa dostali do rozporu s novou ústavou – Ústavnou listinou. Uveďme, že ešte zákon o mimoriadnych prechodných ustanoveniach na Slovensku č. 64/1918 Zb. z. a n. zakotvoval mimoriadne silné postavenie celoslovenského štátneho orgánu Ministerstva s plnou mocou pre správu Slovenska, ktorého právomoci sa centralistickou Ústavnou listinou značne oslabili. Mimochodom zákon o mimoriadnych prechodných ustanoveniach na Slovensku č. 64/1918 Zb. z. a n. zaviedol slovenčinu ako úradný jazyk na Slovensku, pričom Ústavná listina oproti tomu zakotvovala legislatívny čechoslovakizmus a československý jazyk. Nová Ústavná listina mala byť trvalým právnickým dielom a na rozdiel od predchádzajúcej Dočasnej ústavy bola úplná, obsahovala komplexne celú ústavnú problematiku a bola terminologicky oveľa presnejšia. Ústavná listina bola tuhou ústavou. Podľa čl. I odseku 1 zákona č. 121/ 1920 Zb. z. a n.: „Ústavná listina a jej súčasti môžu byť menené alebo doplňované len zákonmi označovanými za ústavné (§ 33).“ To znamenalo, že aj prípadné budúce autonómne návrhy zo slovenského prostredia museli mať ústavnú formu – ústavného zákona, čo reálne a formálne sťažovalo prijatie takýchto autonómnych návrhov v oboch komorách československého parlamentu (Národného zhromaždenia), lebo si vyžadovalo obťažnejšiu formu prijatia návrhu prostredníctvom kvalifikovanej väčšiny. Treba ešte dodať, že návrh Slovenskej ligy a jej predsedu Andreja Mamateja, ktorý neúspešne predložil požiadavku Slovenskej ligy, aby sa obsah Pittsburskej dohody včlenil do pripravovanej novej ústavy – Ústavnej listiny nebol akceptovaný. Dokonca na zasadaní Klubu slovenských poslancov 6. 2. 1920 bol uvedený návrh Slovenskej ligy odmietnutý. [35]

Postavenie najvyšších štátnych orgánov ČSR podľa Ústavnej listiny

1. Zákonodarnú moc tvorilo Národné zhromaždenie (Poslanecká snemovňa a Senát)

Národné zhromaždenie a jeho dve parlamentné komory boli jediným zákonodarným orgánom v celej Československej republike. Išlo o dvojkomorový parlament na základe rovnakého pomerného volebného systému a zhruba s rovnakými legislatívnymi právomocami pre obe komory. Zahraničné vzory skôr uprednostňovali rozdielne spôsoby voľby členov v rámci dvojkomorového parlamentu. Podľa dôvodovej správy: „Úplna rovnoprávnosť oboch snemovní vyžadovala, aby vládne návrhy mohli byť podávané podľa svojej povahy buď poslaneckej snemovni, alebo senátu. Osnova však za daných pomerov sa odchyľuje od tejto inde zachovanej zásady a dáva v tomto smere významnejšie postavenie Poslaneckej snemovni...“[36] Druha hlava Ústavnej listiny bola venovaná zákonodarnej moci a zloženiu a pôsobnosti oboch komôr Národného zhromaždenia. Podľa **§** 6 ústavy zákonodarnú moc vykonávalo Národné zhromaždenie pre celé územie

[35] LIPSCHER, Ladislav. Klub slovenských poslancov v rokoch 1918-1920. In *Historický časopis*, č. 2/1968, Bratislava, 1968, s.157.

[36] PEŠKA, Zdeněk. *Československá ústava a zákony s ní souvislé.* Praha : Československý kompas, 1935, s. 371.

Československé republiky s tým, že Národné zhromáždenie sa skladalo z dvoch snemovní a to z Poslaneckej snemovne a Senátu. Vznik poslaneckého mandátu poslancov a senátorov súvisel s tým, že na prvej schôdzi vykonali ústavný sľub. Odoprenie sľubu alebo sľub s výhradou znamenal stratu mandátu (§ 22 Ústavnej listiny). Každá snemovňa sa mohla uznášať za prítomnosti aspoň tretiny všetkých členov. K platnosti uznesenia bola nutná nadpolovičná väčšina prítomných (§ 32). K uzneseniu o vypovedaní vojny a k zmene ústavy – Ústavnej listiny a jej častí, bola nutná trojpätinová väčšina všetkých členov v každej snemovni (§ 33), čo bolo znakom rigidnej (tuhej) ústavy. Podľa § 41 Ústavnej listiny návrhy zákonov vychádzali buď od vlády, alebo z ktorejkoľvek snemovne. Zároveň ku každému návrhu zákona podanému zo strany člena tej-ktorej snemovne musel byť priložený rozpočet o finančnom dosahu osnovy a návrh na úhradu potrebných nákladov. Dokonca vládne návrhy zákonov, ktoré mali povahu rozpočtovú alebo brannú, museli byť predložené najskôr do Poslaneckej snemovne. K návrhu ústavného zákona alebo k inému návrhu zákona bolo vždy potrebné súhlasné uznesenie oboch snemovní, pokiaľ Ústavná listina nestanovovala opak (§ 42). Príslušný minister bol povinný sa dostaviť osobne do parlamentu na žiadosť ktorejkoľvek snemovne Národného zhromaždenia. Spoločnú schôdzu oboch parlamentných komôr Národného zhromáždenia zvolával predseda vlády a samotnú schôdzu riadil predseda Poslaneckej snemovne a pre uvedené zhromaždenie platil rokovací poriadok Poslaneckej snemovne (§ 38). V postavení námestníka bol predseda Senátu. Nielen z uvedenej rokovacej formy vyplývalo kompetenčne silnejšie postavenie Poslaneckej snemovne oproti Senátu. Inak každá snemovňa si zvolila svoje predsedníctvo a ostatných funkcionárov (§ 35). Ich schôdze (zasadnutia) boli v zásade verejné (§ 36). Neverejné schôdze mohli byť len v prípadoch, ktoré výslovne uvádzal rokovací poriadok. Poslanecká snemovňa a Senát boli volené podľa pomerného volebného systému. Každá parlamentná komora osobitne schvaľovala totožnú legislatívu, avšak nemali úplne rovnaké kompetencie a Poslanecká snemovňa mala o niečo dôležitejšie rozhodovacie postavenie. Podľa § 43 Ústavnej listiny Poslanecká snemovňa bola povinná sa uznieť o návrhu zákona, predtým prijatým Senátom, do troch mesiacov. Naopak Senát bol povinný sa uznieť o návrhu zákona, predtým prijatým Poslaneckou snemovňou a to do šiestich týždňov a pri návrhov zákona rozpočtového alebo branného do jedného mesiaca. Pokiaľ však v tomto smere druhá snemovňa v príslušných lehotách nerozhodla uznesením, tak sa to považovalo, že súhlasí s uznesením prvej snemovne. V uvedenej legislatívnej sfére bola Poslanecká snemovňa a Senát v relatívne rovnocennom postavení. Pokiaľ zmenila niektorá snemovňa uznesenie druhej snemovne, rovnalo sa to podľa ústavy jej zamietnutiu (§ 44 ods. 4). Predsa však § 44 ods. 1 Ústavnej listiny určitým spôsobom preferoval postavenie Poslaneckej snemovne. Citujeme: „Uznesenie poslaneckej snemovne sa stane zákonom napriek odchylnému uzneseniu senátu, keď sa Poslanecká snemovňa uznesie nadpolovičnou väčšinou všetkých svojich členov na tom, že zotrváva na svojom pôvodnom uznesení. Ak však Senát zamietne trojštvrtinovou väčšinou svojich členov osnovu v Poslaneckej snemovne prijatej, stane sa osnova zákonom, ak zotrvá Poslanecká snemovňa na svojom uznesení trojpätinovou väčšinou všetkých svojich členov.“ Zamietnuté osnovy zákonov sa mohli opätovne podať do parlamentu až po uplynutí jedného roka. Dominantnejšie postavenie Poslaneckej snemovne podčiarkla

ústava (podľa § 48 ods. 2): „Ak nebola dosiahnutá rovnaká súhlasná väčšina v oboch snemovniach, tak zákon bude vyhlásený, keď sa na ňom pri opätovnom hlasovaní podľa mien uzniesla Poslanecká snemovňa troma pätinami všetkých svojich členov.“ Podľa § 49 ústavy k platnosti zákona bolo treba, aby bol vyhlásený a to spôsobom, ako ustanovoval zákon. Zákony sa vyhlasovali vetou: „Národné zhromaždenie republiky Československej sa uznieslo na tomto zákone“ a to v lehote do 8 dní, pri určitej ingerencii vlády a prezidenta.

Poslanecká snemovňa bola v praxi tou dôležitejšou a aktívnejšou komorou Národného zhromaždenia. Jej 300 členov (poslancov) bolo volených podľa všeobecného, rovného, priameho a tajného hlasovacieho práva a podľa zásady pomerného zastúpenia (§ 8 ústavy). Volebné právo pre voľby do Poslaneckej snemovne (aktívne volebné právo) mali všetci štátni občania Československej republiky a to bez rozdielu pohlavia, ktorí prekročili 21. rok svojho veku a vyhovovali ostatným podmienkam volebného poriadku do Poslaneckej snemovne (§ 9 ústavy). Z hľadiska pasívneho volebného práva sa mohli voliť štátni občania Československé republiky bez rozdielu pohlavia, ktorí dosiahli aspoň 30. rok svojho veku a vyhovovali ostatným podmienkam volebného poriadku do Poslaneckej snemovne (§ 10 ústavy). Volebné obdobie Poslaneckej snemovne trvalo 6 rokov (podľa § 11 ústavy). Teda poslanci boli volení na šesťročné obdobie.

Senát bol síce kreovaný takmer rovnakým spôsobom ako Poslanecká snemovňa a to systémom pomerného volebného zastúpenia, mal tiež podobné legislatívne oprávnenia, ale mal vyšší vekový cenz a pri strete záujmov oboch komôr bol v o niečo slabšom postavení. Takto vznikla komora so 150 členmi – senátormi volenými podľa všeobecného, rovného, priameho a tajného hlasovacieho práva a podľa zásady pomerného zastúpenia (§ 13 ústavy). Aktívne volebného právo pre voľby do Senátu mali všetci štátni občania Československej republiky a to bez rozdielu pohlavia, ktorí prekročili 26. rok svojho veku a vyhovovali ostatným podmienkam zákona (§ 14 ústavy). Podľa pasívneho volebného práva sa mohli voliť štátni občania Československé republiky bez rozdielu pohlavia, ktorí dosiahli aspoň 45. rok svojho veku a vyhovovali ostatným podmienkam zákona (§ 15 ústavy). Volebné obdobie Poslaneckej snemovne trvalo 8 rokov podľa § 16 ústavy. Takto senátori boli volení na osemročné obdobie. Vyšším vekovým cenzom pri aktívnom, ale aj pri pasívnom volebnom práve sa zo Senátu mala stať konzervatívnejšia komora parlamentu, ktorá mala prostredníctvom (možno rozvážnejších) senátorov, hlavne svojou vekovou skladbou, vyrovnávať (a to svojou predpokladanou z hľadiska veku inou – možno kvalifikovanejšou ľudskou skúsenosťou) aktivity poslancov (v de facto dolnej) komore parlamentu. Poslanecká snemovňa mala byť viac aktivistickou komorou, ktorá bola užšie prepojená s každodennou politikou a výkonnou mocou. Senát mal byť viac komorou rozvahy a nadhľadu hlavne v legislatívnej činnosti. Dokladom rozdielu v postavení oboch parlamentných komôr bol § 70 Ústavnej listiny, kde vláda bola zodpovedná len Poslaneckej snemovni a len Poslanecká snemovňa mohla vysloviť vláde nedôveru. Poslanci z Poslaneckej snemovne a senátori zo Senátu v niektorých ústavou daných prípadoch vytvárali spoločné plénum ako Národné zhromaždenie. Najdôležitejším takým prípadom bola voľba prezidenta, ktorý bol volený Národným zhromaždením a to za prítomnosti nadpolovičnej väčšiny členov Poslaneckej snemovne a Senátu a pri celkovej 3/5 väčšine (§ 56 a 57 Ústavnej listiny). Zasadnutia (schôdze) Poslaneckej

snemovne a Senátu zvolával prezident na dve riadne zasadnutia oboch snemovní za rok. Mohlo dôjsť k mimoriadnym zasadnutiam (schôdzam), pokiaľ to žiadala nadpolovičná väčšina poslancov a senátorov v Poslaneckej snemovni a v Senáte (§ 28). Zasadnutia oboch komôr parlamentu vždy začínali a končili zároveň (§ 29). Prezident vyhlasoval zasadnutia oboch komôr parlamentu za ukončené a mohol odročiť ich zasadnutia najviac na jeden mesiac v danom roku (§ 30). Právomocou prezidenta bola možnosť rozpustenia Poslaneckej snemovne alebo Senátu (§ 31). Podľa § 43 Ústavnej listiny Senát sa mohol uzniesť o návrhu zákona, predtým prijatým Poslaneckou snemovňou a to do šiestich týždňov, a pri návrhov zákona rozpočtového alebo branného do jedného mesiaca. Naopak Poslanecká snemovňa bola povinná sa uzniesť o návrhu zákona, prijatom Senátom, do troch mesiacov. V legislatívnej oblasti bola Poslanecká snemovňa a Senát na prvý pohľad vo viac-menej rovnocennom postavení. Na druhej strane pri kolízii návrhov medzi obomi parlamentnými komorami mala predsa len silnejšie postavenie Poslanecká snemovňa. Dokladom toho je aj § 44 ods. 2 Ústavnej listiny, z ktorej citujme: „Návrhy Senátu sa dodávajú do Poslaneckej snemovne. Ak ho zamietne, a Senát zotrvá na svojom pôvodnom uznesení nadpolovičnou väčšinou všetkých svojich členov, dodá svoje uznesenie znovu do Poslaneckej snemovne. Ak zamietne Poslanecká snemovňa uznesenie Senátu nadpolovičnou väčšinou všetkých svojich členov po druhý raz, nestane sa uznesenie Senátu zákonom.“ V konečnom dôsledku nemal Senát voči Poslaneckej snemovní v legislatívnej oblasti (pri prijímaní zákonov) absolutné veto, ale len obmedzené – relatívne (suspenzívne) veto. Poslanci a senátori mohli sa podľa ústavy kedykoľvek vzdať svojho mandátu (§ 21). Ústavná listina stanovovala, že „členovia Národného zhromaždenia vykonávali svoj mandát osobne, nesmú od nikoho prijímať príkazy“ (§ 22). Členovia Poslaneckej snemovne a Senátu (Národného zhromaždenia) nemohli byť zároveň členmi ústavného súdu, prísediacimi volebného súdu a tiež členmi župných zastupiteľstiev, županmi a okresnými náčelníkmi (§ 20 ústavy). Členovia Národného zhromaždenia nemohli byť stíhaní pre ich hlasovanie v snemovni alebo v snemovných výboroch (§ 23). K trestnému alebo disciplinárnemu stíhaniu člena Národného zhromaždeniu pre iné činy alebo opomenutia bol nutný súhlas príslušnej snemovne. Odoprenie súhlasu znamenalo, že stíhanie bolo navždy vylúčené (§ 24). Aj po skončení mandátu bývalí poslanci a senátori mali právo odoprieť svedectvá, o ktorých sa dozvedeli pri výkone mandátu (§ 26). Ústavná listina z roku 1920 stanovovala nezlúčiteľnosť spoločného členstva osoby v Poslaneckej snemovni a v Senáte (§ 18). Pre posudzovania platnosti volieb vznikol Volebný súd (§ 19 ústavy). V dobe od rozpustenia, odročenia alebo od ukončenia činnosti Poslaneckej snemovne alebo Senátu alebo po uplynutí ich volebného obdobia až do opätovnom zídenia Poslaneckej snemovne a Senátu konal dozor nad vládnou a výkonnou mocou 24-členný výbor, ktorý mal možnosť prijať neodkladné opatrenia (§ 54 ústavy). Na jeden rok volila do tohto výboru Poslanecká snemovňa 16 členov (a náhradníkov) a Senát 8 členov (a náhradníkov). Volilo sa podľa zásady pomerného zastúpenia, pričom členom výboru nesmel byť člen vlády. Výbor si zvolil svojho predsedu a podpredsedu a bol príslušný vo veciach patriacich do zákonodarnej a správnej kompetencie Národného zhromaždenia, ale nikdy nebol oprávnený:

– Voliť prezidenta alebo jeho námestníka.

– Meniť ústavné zákony a dovtedajšiu príslušnost úradov.

– Ukladať svojimi opatreniami nové trvalé povinnosti občanom, rozširovať brannú povinnosť, trvale zaťažovať štátne financie alebo scudzovať štátny majetok.

– Dávať súhlas na vypovedanie vojny.

Neodkladné opatrenia výboru mali len dočasnú platnosť zákona, pokiaľ boli schválené nadpolovičnou väčšinou všetkých členov výboru a boli vyhlásené zákonným spôsobom. Takéto neodkladné opatrenia schvaľoval prezident. Zároveň neodkladné opatrenia podpisovala väčšina členov vlády, vrátane predsedu vlády a prezidenta. Opatrenia ukončili svoju platnosť, pokiaľ ich neschválili obidve snemovne do 2 mesiacov od zídenia. V roku 1920 bol prijatý zákon č. 123/1920 Zb. z. a n., ktorým sa vydával volebný poriadok do Poslaneckej snemovne a zákon č. 124/1920 Zb. z. a n. o zložení a právomoci Senátu.

2. Súčasťou výkonnej moci[37] v štáte bol prezident ČSR a vláda ČSR

Prezident Československej republiky

Parlamentom volený prezident ČSR bol hlavou štátu a bol voči vláde a parlamentu v postavení tzv. slabého prezidenta, oproti prezidentským republikám (napr. USA). Ale tiež voči postaveniu vtedajších nemeckých prezidentov, ktorých silnejší mandát bol daný už tým, že boli priamo volení občanmi. Prezident ČSR nemal podľa vtedajšieho francúzskeho vzoru politickú a štátoprávnu zodpovednosť za výkon svojho úradu, čo pripomínalo postavenie panovníka v monarchii. Keďže tu ani nebol prezidentský systém vládnej moci. V zmysle § 1 Ústavnej listiny z roku 1920 bol prezident voleným prezidentom a hlavou československého štátu ako demokratickej republiky. Podľa dôvodovej správy: „Uznáva sa, že výhoda priamych volieb záleží na posilnení prezidentovej moci, ktorý sa takto opiera o dôveru celého národa, tvorí ako šéf moci výkonnej žiaducu protiváhu proti moci zákonodarnej. Okrem toho priame voľby ľudom sú bližšie bezprostrednej demokracii... Návrh sa priklonil k systému volieb nepriamych a to jednak preto, aby bolo nadviazané na doterajší právny stav, jednak z dôvodu účelnosti, aby prezidentská voľba bola zjednodušená, aby jeho voľba nebola prípadne zdrojom nekľudu v národe.“[38] Prezident musel mať čs. občianstvo, mal mať vek aspoň 35 rokov a bol volený parlamentom (Národným zhromaždením) a to za prítomnosti nadpolovičnej väčšiny členov Poslaneckej snemovne a Senátu a pri 3/5 väčšine (§ 56, 57 ústavy). V ďalšom kole rozhodol najväčší počet hlasov medzi najúspešnejšími kandidátmi. Volebné obdobie prezidenta bolo sedem rokov od zloženia prezidentského sľubu s tým, že nebolo možné ho voliť dvakrát po sebe. Bola tu ústavná výnimka a týkala sa prvého prezidenta T. G. Masaryka, kde uvedené obmedzenie neplatilo (§ 58 ústavy). Pokiaľ nedošlo k voľbe alebo prezident nemohol vykonávať svoj úrad, tak prezidentský úrad vykonávala vláda prostredníctvom svojho predsedu (§ 59, § 60 ústavy). V zmysle § 61 ústavy, ak prezident viac ako 6 mesiacov nemohol vykonávať úrad, tak na návrh vlády (súhlas ¾ členov) malo Národné zhromaždenie (parlament) zvoliť

[37] Na spresnenie tretia hlava Ústavnej listiny bola nadpísaná ako Moc vládna a výkonná. „Pri tomto nadpise ide o pleonazmus (označenie pre vyjadrenia, ktoré sú významovo nadbytočné, pozn. B. Č.), prevzaté z bývalej Rakúskej ústavy.“ *Slovník veřejného práva československého.* Svazek I. Brno : Polygrafia-Rudolf M. Rohrer, 1929, s. 706.

[38] PEŠKA, Zdeněk. *Československá ústava a zákony s ní souvislé.* Praha : Československý kompas, 1935, s. 373.

námestníka prezidenta, ktorý vykonával funkciu, pokiaľ prekážka na strane prezidenta trvala. Ústava stanovovala nezlúčiteľnosť funkcií prezidenta, tiež námestníka prezidenta s členstvom v Národnom zhromaždení (§ 63 ústavy). Akýkoľvek úkon prezidenta (a jeho prípadného námestníka) si vyžadoval pre platnosť aj podpis zodpovedného člena vlády (§ 68). Teda platila zásada kontrasignácie. Prezident bol ústavne v pozícii tzv. slabého prezidenta. Postavenie prezidenta bolo vo vzťahu k vládnej a výkonnej moci oslabené v prospech vlády nielen princípom kontrasignácie, ale aj § 64 ods. 1 ústavy, ktorý stanovil, že pokiaľ Ústavná listina alebo zákony výslovne nevyhradili právomoc priamo prezidentovi, tak takúto právomoc má z ústavy priamo vláda. Na druhej strane mohol prezident stanoviť, kto z členov vlády mal riadiť príslušné ministerstvo (§ 72), tiež prezident mal právo byť prítomný na zasadnutí vlády a takýmto vládnym zasadnutiam predsedať (§ 82) a mal právo pozvať vládu alebo jej členov na poradu (§ 83 ústavy). V prípade, že Poslanecká snemovňa vyslovila vláde nedôveru alebo zamietla návrh vlády na vyslovenie dôvery, tak vláda musela podať demisiu do rúk prezidenta republiky, ktorý zároveň určoval, kto povedie vládne veci do ustanovenia novej vlády (§ 78). Podľa § 64 Ústavnej listiny mal prezident ČSR nasledovné základné kompetencie. Prezident zastupoval štát, dohodoval a ratifikoval medzinárodné zmluvy, vrátane zmlúv obchodných, ale hlavne sa to týkalo zmlúv vojenských a zmlúv, ktorými sa menilo štátne územie, ktoré tiež potrebovalo súhlas parlamentu. Prezident podľa § 51 ústavy podpisoval zákony (spolu s predsedom vlády a povereným ministrom), prijímal a poveroval vyslancov a prehlasoval (vyhlasoval) vojnový stav, vypovedal s predchádzajúcim súhlasom parlamentu vojnu a predkladal dvojkomorovému parlamentu (Národnému zhromaždeniu) dohodnutý mier na vyslovenie jeho súhlasu. Voči parlamentu prezident zvolával, odročoval a rozpúšťal dvojkomorové Národné zhromaždenie (v nadväznosti na ustanovenia § 28-31 ústavy) a prehlasoval (vyhlasoval) ukončenie ich zasadania. Prezident bol povinný podľa ústavy (§ 28) zvolať obidve komory parlamentu (Národného zhromaždenia) na dve riadne zasadnutia (jarné a jesenné zasadnutie) na základe žiadosti aspoň 2/5 členov (poslancov, senátorov) jednotlivej parlamentnej komory (snemovne) do 14 dní od podania žiadosti. Inak ich zvolali ich predsedovia. Prezident mal ústavné právo rozpustiť jednotlivé parlamentné komory (snemovne). Mohol v kalendárnom roku raz odročiť ich zasadania najdlhšie na jeden mesiac (§ 30). Mal právo vracať s pripomienkami uznesené zákony (podľa § 47 ústavy) a podpisoval zákony Národného zhromaždenia (podľa § 51 ústavy), Snemu Podkarpatskej Rusi[39] (podľa § 3 ústavy) a opatrenia výboru (podľa § 54 ústavy). Dodajme, že v období pred Mníchovom v rokoch 1920 – 1938 Snem Podkarpatskej Rusi vôbec nevznikol a nevydával zákony. Podľa § 47 ústavy ak prezident vrátil parlamentu zákon s pripomienkami, tak to mohol vykonať len do jedného mesiaca. Tiež prezident podával ústne alebo písomne Národnému zhromaždeniu správu o stave ČSR a odporučoval opatrenia. Prezident bol podľa ústavy vrchným veliteľom celej brannej moci, tiež mal právo menovať vysokoškolských profesorov, sudcov, štátnych úradníkov a vyšších dôstojníkov. Podľa § 103 ústavy udeľoval milosti. Tiež udeľoval dary a dôchodky (penzie)

[39] Do roku 1938 takýto snem reálne nevznikol. V rokoch 1928 ─ 1938 mala Podkarpatská Rus krajinskú (zemskú) samosprávu v rámci krajinského zriadenia (pozn. B. Č.).

podľa návrhu vlády. Nebol zodpovedný za výkon svojej funkcie, ale za to zodpovedala v rámci výkonnej moci vláda (§ 66). Avšak mohol byť stíhaný za velezradu a trestom bola strata úradu alebo strata spôsobilosti (§ 67). Dodajme, že prípadná obžaloba (podľa uznesenia poslaneckej snemovne) na prezidenta, ale aj na členov vlády bola podmienená väčšinovým súhlasom poslancov a to za prítomnosti 2/3 poslancov (§ 34 ústavy). Záverom k prezidentským právomociam uveďme na spresnenie, že prezident mohol obe snemovne rozpustiť zároveň, ale tiež len tú snemovňu, kde to vyžadovala situácia podľa posúdenia prezidenta. Keďže obe snemovne na spoločnej schôdzi volili prezidenta, tak ako ústavná poistka sa stanovil zákaz rozpustenia snemovní v období posledných 6 mesiacov volebného obdobia prezidenta.[40]

Vláda[41] Československej republiky

Vláda sa stala v podstate vrcholovým článkom výkonnej moci s možnosťou zásadne zasahovať do normotvornej (nariaďovacej časti moci) prostredníctvom vládnych nariadení. Nariaďovaciu moc mala vždy vláda ako celok, nie jednotlivý minister. Podľa Dôvodovej správy „vláde prislúcha plná moc vládna a výkonná, kdežto priamy výkon tejto moci prezidentom je výnimkou. K zamedzeniu všetkých nedorozumení zdôrazňuje sa, že slovo vláda má podľa Ústavnej listiny špecifický význam, znamenajúci zbor ministrov s predsedom vlády na čele. Nemožno teda u nás tvrdiť podľa cudzích vzorov, že vláda znamená uvedený zbor ministrov s prezidentom".[42] Základnou a najvýznamnejšou (vrcholovou) časťou výkonnej moci bola vždy vláda. Predsedu vlády a členov vlády (ministrov) menoval a odvolával (prepúšťal) prezident (§ 70 ústavy). Vláda zo svojich radov volila námestníka predsedu vlády, pokiaľ námestník nebol zvolený, tak námestníkom bol vekom najstarší člen vlády. Rozdelenie miest vo vláde pre jednotlivé rezorty mal v kompetencii prezident. Zároveň prezidentovi skladali členovia vlády ústavný sľub. Vláda rozhodovala podľa ústavy v zbore, pričom bola schopná uznášať sa, ak bola prítomná okrem predsedu vlády alebo jeho námestníka (zástupcu) nadpolovičná väčšina ministrov (§ 80). Podľa § 81 Ústavnej listiny z roku 1920 rozhodovala vláda v zbore (teda kolektívne) najmä:

1. O vládnych predlohách pre parlament (pre Národné zhromaždenie), o vládnych nariadeniach (§ 84), ako aj o návrhoch, aby prezident republiky využil svoje práva (podľa § 47)[43].
2. O všetkých veciach politickej povahy.

---

[40] *Slovník národohospodářský, sociálni a politický*. I. díl. Praha : Otakar Janáček, nakladatelství, 1929, s. 479. Podľa J. Hoetzela: „... Kto nastúpil do práv, ktoré v Rakúsko-Uhorsku prislúchali cisárovi a uhorskému kráľovi... dedičom uvedených práv je zásadne vláda..." (s. 482). Hoetzel uvádza, že podľa Ústavnej listiny je splnomocnenie ministra s plnou mocou pre správu Slovenska vládou už „... neprípustné..." (s. 483).

[41] „Ústavná listina hovorí o vláde všeobecne a nerozoznáva, o akú vládu ide. To znamená, pretože vláda parlamentná a vláda úradnícka sú kategórie nie právnické, ale politické, že podať demisiu je povinná vláda, či už parlamentná alebo úradnícka... Úradnícka vláda nie je v rozpore s literou ústavy, nemožno ju však... uviesť do súladu s duchom ústavy, nakoľko Ústavná listina sama nastoľuje parlamentnú sústavu". (*Slovník veřejného práva československého.* Svazek II. Brno : Polygrafia-Rudolf M. Rohrer, 1932, s. 644).

[42] PEŠKA, Zdeněk. *Československá ústava a zákony s ní souvislé*. Praha : Československý kompas, 1935, s. 375.

[43] „Prezident republiky má právo vrátiť s pripomienkami zákon uznesený Národným zhromaždením…" (§ 47 ústavy).

3. O menovaní sudcov, štátnych úradníkov a vyšších dôstojníkov (dôstojníkov od VIII. triedy), pokiaľ to prislúchalo ústredným orgánom alebo sa to týkalo personálnych návrhov v rámci menovacej právomoci prezidenta (§ 64).

Podľa dobového ústavneho právnika: „Moc vládna a výkonná prislúcha vláde ako jednotnému celku, takže aj v tých veciach, ktoré sú špeciálnymi zákonmi prikázané do kompetencie jednotlivých ministerstiev, prináleží právo k jednotlivým správnym úkonom, a teda i správna judikatúra zásadne vláde ako takej. Jednotliví členovia vlády… nevykonávajú teda moc výkonnú… z vlastnej svojej úradnej právomoci… ale len v zastúpení celej vlády. Jednotliví ministri teda vystupujú len ako zmocnenci vlády ako celku.“[44]

Treba zdôrazniť, že výpočet právomocí vlády podľa § 81 Ústavnej listiny nebol upravený taxatívne, teda nebol stanovený vyčerpávajúcim spôsobom, čo značne posilňovalo reálne postavenie vlády. Navyše postavenie vlády významne prehlboval princíp kontrasignácie, čo znamenalo, že každý úkon prezidenta spolupodpisoval príslušný minister. Tiež § 64 ods. 1 ústavy stanovil, že pokiaľ Ústavná listina alebo zákony výslovne nevyhradili právomoc prezidenta, tak takúto právomoc mala z ústavy priamo vláda. Ústavnou listinou z roku 1920 boli teda ústavne zakotvené široko koncipované právomoci vlády. Išlo hlavne o negatívne vymedzenia postavenia vlády a možnosť prijímať nariadenia vlády. To znamenalo, že kompetencie vlády boli vymedzené jednak pozitívne a jednak negatívne, pokiaľ ústava a zákony nestanovili inak, tak tu bola ex lege kompetencia vlády. Vláda pri vydávaní vládnych nariadení častokrát prekračovala ústavný rámec. Podľa dobového a významného ústavného právnika bolo „ústavne neprípustné, aby zákon zmocňoval vládu vydávať nariadenia tam, kde by inak bola nutnosť zákona. Zároveň nemožno prehliadnuť, že zákony takéhoto druhu boli už niekoľkokrát vydané“.[45] Každý parlamentom prijatý zákon podpisoval okrem prezidenta vždy aj predseda vlády a minister, ktorý bol poverený výkonaním príslušného zákona (§ 51). V súvislosti s prijatím zákona sa vždy uvádzal člen vlády, ktorý zabezpečoval samotný výkon zákona. Predsedu vlády mohol pri podpisovaní zákona zastupovať vládou zvolený námestník predsedu vlády. Najvyšší správny súd vo svojom náleze uviedol: „Zdrojom a ústredím všetkej exekutívy podľa ústavy je vláda, ktorá si môže vyhradiť i rozhodnutie v konkrétnych záležitostiach spadajúce do pôsobnosti jednotlivých ministerstev.“[46] Najdôležitejším právnym aktom vlády boli vládne nariadenia. Podľa § 84 ústavy každé nariadenie vlády podpisoval predseda vlády alebo jeho námestník (zástupca) a ministri poverení jeho vykonaním, najmenej však polovica ministrov. „Všeobecný výklad nariadenia… je § 53 úst. list.: nariadenie sa môže vydávať len k vykonaniu určitého zákona a v jeho medziach. Uvedený predpis dopadá len na nariadenie právne... Nemožno nariadenie napadnúť priamo, nakoľko je nutné vyčkať konkrétneho aktu podľa nariadenia...“ [47] Ústavne bola stanovená nezlúčiteľnosť členstva vo vláde s členstvom v predstavenstve alebo v dozornej rade, alebo s postavením

[44] HOETZEL, Jiří. *Československé správni právo, část všeobecná.* Praha : Melantrich, 1934, s. 108-109.
[45] BAXA, Bohumil. *Parlament a parlamentarism*. Díl I. Praha : Nakladatel Jan Košatka, 1924, s. 310-311.
[46] Nález Najvyššieho správneho súdu zo 16. 7. 1921 č. 7741, publikované v Bohusl. adm. 1251.
[47] HOETZEL, Jiří. *Československé správni právo, část všeobecná.* Praha : Melantrich, 1934, s. 48-55.

zástupcu obchodných spoločností so zárobkovou činnosťou. Vláda podľa (§ 75 ústavy) bola zodpovedná Poslaneckej snemovni, ktorá jej mohla vysloviť nedôveru. Na uznesenie bola potrebná prítomnosť nadpolovičnej väčšiny poslancov a to nadpolovičnou väčšinou hlasov a hlasovaním podľa mien. Inak návrh na vyslovenie nedôvery muselo podpísať najmenej sto poslancov a uvedený návrh bol najskôr prikázaný výboru, ktorý o tom podával správu. Zároveň vláda mohla podať v Poslaneckej snemovni návrh na vyslovenie dôvery (§ 77 ústavy). Ak vyslovila Poslanecká snemovňa vláde nedôveru alebo zamietla vládny návrh na vyslovenie dôvery, tak musela vláda podať demisiu do rúk prezidenta, ktorý určil, kto povedie vládne veci (§ 78). Z hľadiska ústavnej spolupráce vlády s prezidentom uveďme, že prezident mal právo byť prítomný a predsedať zasadnutiam vlády. Prezident si od vlády mohol vyžiadať, ako aj od jednotlivých členov vlády písomné správy o každej veci v ich pôsobnosti a mohol požadovať od vlády a jej členov účasť na prezidentom zvolaných poradách. Pri ústavnej spolupráci vlády a parlamentu tak podľa § 39 ústavy mali ministri právo zúčastniť sa na zasadnutiach v oboch komorách parlamentu a v ich výboroch. Členovia vlády (ministri) mohli požiadať v parlamente o slovo a bola ústavná povinnosť toto slovo udeliť. Naopak každá komora parlamentu (Poslanecká snemovňa a Senát) bola oprávnená (podľa § 52 ústavy) interpelovať predsedu a členov vlády vo veciach ich pôsobnosti, tiež skúmať správne úkony vlády. Ministerstvá poskytovali informácie príslušným parlamentným výborom. Dôležitou ústavnou povinnosťou bolo odpovedať zo strany predsedu vlády a členov vlády na interpelácie členov (poslancov, senátorov) oboch parlamentných komôr a to priamo v Poslaneckej snemovni a v Senáte. V období po rozpustení jednej z parlamentných komôr vykonával dozor nad vládnou a výkonnou mocou 24-členný výbor, ktorého členmi alebo náhradníkmi nemohli byť členovia vlády (§ 54). Z hľadiska zodpovednosti vlády a jej členov ešte uveďme, že ak porušil predseda vlády alebo členovia vlády svoje úradné povinnosti a to úmyselne alebo z hrubej nedbanlivosti, tak boli trestne zodpovední (§ 79). Následne vzniklo právo na obžalobu, ktorá prislúchala Poslaneckej snemovni s tým, že trestné konanie vykonal Senát. Podľa Dôvodovej správy „Politická zodpovednosť ministrov záleží na tom, že minister zodpovedá parlamentu za svoje akty, pokiaľ sa to týka aktov, na ktorých mal účasť, teda predovšetkým za akty, ktoré spolupodpisoval.“[48]

4. Súdna moc

Treťou zložkou klasickej trojdeľby moci bola súdna moc. Existovala tu sústava najvyšších celoštátnych súdnych orgánov, ako aj sústava regionálnych a iných orgánov súdnej moci. V úvodnom článku III. zákona č. 121/ 1920 Zb. z. a n. z 29. februára 1920, ktorým sa uvádzala Ústavná listina Československej republiky sa k Ústavnému súdu uvádzalo: „Ústavný súd sa sklada zo siedmich členov. Po dvoch členov vysiela do neho Najvyšší súd správny a Najvyšší súd za seba. Ostatných dvoch členov a predsedu menuje prezident republiky.“ Na Ústavnú listinu podrobnejšie nadviazal osobitný zákon.[49]

---

[48] PEŠKA, Zdeněk. *Československá ústava a zákony s ní souvislé.* Praha : Československý kompas, 1935, s. 378.
[49] Na Ústavnú listinu priamo nadviazal zákon č. 162/1920 Zb. z. a n. o Ústavnom súde z 9. 3. 1920. Sídlom Ústavneho súdu bola Praha.

V samotnej Ústavnej listine z roku 1920 bola sudcovská moc upravená v štvrtej hlave. V § 94 ods. 1 bolo uvedené, že súdnictvo vykonávali štátne súdy. Platila ústavná zásada, že „nikto nesmie byť odňatý svojmu zákonnému sudcovi" (§ 94 ods. 1 Ústavnej listiny). V trestnom súdnictve boli výnimočné súdy stanovené zákonom a to len na vopred stanovenú a výhradne len na obmedzenú dobu. Čo sa týka súdnej moci v civilných právnych veciach, tá prislúchala súdom riadnym alebo mimoriadnym, alebo rozhodcovským súdom. V trestných veciach, pokiaľ to osobitným zákonom neprislúchalo vojenským trestným súdom alebo policajnému trestnému konaniu alebo finančnému, tak to prislúchalo podľa ústavy občianskym súdom trestným. Rozšírená pravomoc vojenských súdov na obyvateľstvo bola možná len v čase vojny a to len pre činy spáchané v tejto dobe. Pre celé územie ČSR bol ústavou stanovený celoštátny Najvyšší súd (§ 95 ústavy). Ústava oddeľovala súdnictvo od (justičnej) správy (§ 96). Podľa § 98 ods. 1 Ústavnej listiny: „Všetci sudcovia vykonávajú svoj úrad nezávisle, sú viazaní len zákonom." Konania pred súdmi boli ústne a verejné. Verejnosť mohla byť vylúčená len zo zákonom stanovených dôvodov. Rozsudky sa vyhlasovali v mene republiky (ČSR) a to verejne (§ 101). Sudcovia z povolania boli ustanovovení vždy trvalo. Preloženie, zosadenie alebo zaradenie do výslužby sudcov bolo možné len v prípade novej súdnej organizácie a to na zákonom stanovenú dobu alebo na základe právoplatného disciplinárneho nálezu (§ 99). Sudcovia z povolania nesmeli zastávať iné platené stále alebo dočasné funkcie s výnimkami stanovenými zákonom (§ 100). Súd mohol skúmať platnosť nariadení, ale pri zákone mohol súd len skúmať, či bol zákon riadne vyhlasený (§ 102 ústavy). Problematika udeľovania amnestií, odpúšťania alebo zmierňovania trestov vrátane straty volebného práva do Národného zhromaždenia a iných zastupiteľských zborov bola v kompetencii prezidenta ČSR (podľa § 103 ústavy). Dňa 9. marca 1920 bol prijatý zákon č. 158/1920 Zb. z. a n. o správnom súdnictve a úradoch okresných a župných. Vznikli okresné senáty a župné senáty. Vo vzťahu k voľbám bol prijatý zákon 125/1920 Zb. z. a n. o volebnom súde. Podľa Ústavnej listiny, tak štát a sudcovia ručili za náhradu škody, ktorú spôsobili tým, že porušili právo v konaní a to podľa osobitného zákona (§ 104 Ústavnej listiny). Naopak nebola zakotvená všeobecná právna zodpovednosť orgánov verejnej moci, teda aj mimo náhrady škody spôsobenej len súdnou mocou (napr. škody spôsobenej orgánmi verejnej správy, vrátane vlády a ministerstiev a i.).

Zakotvenie občianskych práv v Ústavnej listine

Oproti Dočasnej ústave z roku 1918 mala Ústavná listina široké ustanovenia venované občianskym (a individuálnym) právam a slobodám. To dávalo Ústavnej listine aj na európske pomery vysoký stupeň ochrany občianskych práv a punc modernej a demokratickej ústavy. Zo susedných krajín ČSR mala podobné ustanovenia hádam len nemecká Weimarská ústava[50] z rokov 1919 – 1933. Význam ústavného zakotvenia občianskych práv mal aj podstatný interpretačný (výkladový) dosah, napríklad voči starším

[50] Weimarská ústava z roku 1919 na rozdiel od Ústavnej listiny z roku 1920 bola typickou nielen kombináciou výkonnej moci v rukách vlády a kancelára, ale dávala priamo občanmi volenému nemeckému prezidentovi silnejšie postavenie, ako mal čs. prezident.

právnym normám. V piatej hlave Ústavnej listiny boli upravené práva a slobody, ako i občianske povinnosti. Bola stanovená ústavná rovnosť. Ústava neuznávala výsady podľa pohlavia, výsady podľa rodu a výsady podľa povolaní[51] (§ 106 ústavy). Naopak stanovovala slobodu osobnú a majetkovú (§ 107), slobodu domovú (§ 112), slobodu tlače, zhromažďovacie právo a spolkové právo (§ 113), petičné právo (§ 115), listové tajomstvo (§ 116), slobodu svedomia, slobodu vzdelávania (učenia), slobodu prejavu a mienky (§ 117). Ústavná listina zabezpečovala ústavnú ochranu manželstva a rodiny (§ 126) a zakotvila do ústavy aj brannú povinnosť (§ 127). Takto ústava zakladala rovnosť práv a slobôd, pričom sa ústavne neuznávali výsady podľa pohlaví (rovnoprávnosť mužov a žien) a podľa rodu alebo povolania. Zároveň pre všetkých (štátnych) čs. občanov a na celom území ČSR bola daná plná ochrana ich života a slobody bez ohľadu na pôvod, štátnu príslušnosť, rasu alebo náboženstvo. Výnimky podľa ústavy museli byť v súlade s medzinárodným právom. Možnosť udeľovania titulov bola ústavou zúžená na označovanie úradu, povolania alebo akademických hodností (§ 106 ústavy). Ústavná listina zaručovala osobnú slobodu. Prípadné obmedzenie alebo odňatie osobnej svobody bolo možné len na základe zákona. A len podľa ustanovení zákona mohla verejná moc požadovať od občana osobný výkon (§ 107). Každý čs. štátny občan mohol sa podľa ústavy usadzovať na ktoromkoľvek mieste ČSR a nadobúdať nehnuteľnosti a vykonávať zárobkovú činnosť v medziach všeobecných právnych predpisov. Prípadné obmedzenie uvedených práv bolo možné len na základe zákona a vo verejnom záujme (§ 108). Ústavná listina vo svojom § 109 stanovovala, že súkromné vlastníctvo bolo možné obmedziť len zákonom. Prípadné vyvlastnenie bolo možné len na základe zákona a za náhradu. Ústava však umožňovala, aby zákon výnimočne stanovoval, že náhrada nebude daná. Právo vysťahovať sa do cudziny mohlo byť obmedzované len zákonom (§ 110 ústavy). Podľa ústavy len na základe zákona mohli byť ukladané dane a verejné dávky. Tiež len na základe zákona bolo možné ukladať tresty (§ 111). Ústava stanovovala neporušitelnosť domového práva (§ 112). Ústavná listina v § 113 a 114 sa venovala slobode tlače, zhromažďovaciemu a združovaciemu (spolčovaciemu) právu. Sloboda tlače a právo vytvárať spolky bola podľa ústavy zabezpečená. V zásade nebola dovolená predbežná cenzúra tlače. Spolok mohol byť rozpustený, len keď porušoval trestný zákon alebo verejný pokoj a poriadok. Sloboda zhromažďovacia bola podmienená nerušeným výkonom tohto práva a bez zbraní, pričom podrobnosti upravovali zákony. Zákon mohol obmedzovať zhromažďovacie právo na miestach, ktoré slúžili verejnej doprave a spolkovú činnosť, pokiaľ išlo o zakladanie zárobkových spolkov a pre politické spolky s účasťou cudzincov. Vo všeobecnosti mohla byť sloboda tlače, zhromažďovacie a združovacie (spolčovacie) právo obmedzené v prípade vojny alebo pri zvýšenej miere ohrozenia republikánskej štátnej formy, ústavy alebo verejného pokoja a poriadku vo vnútri štátu a to aj mimo vojnového stavu. Ústava zaručovala spolčovacie právo na ochranu a podporu pracovných

[51] „Výsadami treba rozumieť takú právnu úpravu, ktorá nie je odôvodnená prirodzenými rozdielmi oboch pohlaví, sociálnymi rozdielmi druhých povolaní a podobne... Niektoré zákony však výslovne stanovujú rozdiely, napríklad medzi pohlaviami. Tak branný zákon podrobuje vojenskej službe len mužov.“ PEŠKA, Zdeněk. *Československá ústava a zákony s ní souvislé*. Praha : Československý kompas, 1935, s. 296.

(zamestnaneckých) a hospodárskych pomerov. Úmyselné rušenie tohto práva zo strany jednotlivcov alebo združení bolo ústavou zakázané (§ 114). Právo petičné prislúchalo každému, teda aj právnickým osobám a združeniam, ale len v medziach ich pôsobnosti (§ 115). Listové tajomstvo bolo ústavne zaručené (§ 116). Ústavná listina v § 117 až § 125 upravovala a chránila slobodu svedomia, slobodu prejavu a slobodu vzdelávania a bádania (učenia). Každý mohol v medziach zákona prejavovať svoju mienku (názor) a to slovom, písmom, prostredníctvom tlače, obrazom a podobne. U právnických osôb to platilo v medziach ich pôsobnosti. Výkon uvedených práv nesmel byť na ujmu ich pracovného alebo zamestnaneckého pomeru (§ 117). Vedecké bádanie a hlásenie sa k jeho výsledkom, ako aj umenie bolo slobodné, pokiaľ nebol porušený trestný zákon (§ 118). Verejné vyučovanie nemalo odporovať výsledkom vedeckého bádania (§ 119). Zriaďovať súkromné vyučovanie a vychovávanie bolo podľa ústavy dovolené len v medziach zákonov s tým, že štátna správa mala v uvedených veciach hlavné vedenie a dozor (§ 121). Postupne však vznikal „rozpor medzi znením ústavy a jej realizáciou, t. j. faktickou ústavou. Navyše sa v tridsiatych rokoch prehlboval i v dôsledku zmien, ktoré nastali po vypuknutí svetovej hospodárskej krízy. Prejavovalo sa to najmä v presunoch pôsobnosti medzi najvyššími orgánmi a opäť v otázke občianskych slobôd“.[52] Ústavná listina uvádzala, že manželstvo, rodina a materstvo boli pod osobitnou zákonnou ochranou (§ 126). Podľa § 127 ústavy každý štátny občan ČSR s príslušnou spôsobilosťou bol povinný sa podrobiť vojenskému výcviku a mal povinnosť uposlúchnuť výzvu na obranu štátu. Všetci štátni občania ČSR boli si pred zákonom úplne rovní a požívali rovnaké občianske a politické práva bez ohľadu na to, akú majú rasu, jazyk alebo náboženstvo. Rozdiely v náboženstve, viere, vyznaní a v jazyku nemali byť na obtiaž žiadnemu štátnemu občanovi ČSR a to v medziach všeobecných zákonov. Týkalo sa to aj prístupu k verejnej službe, úradom a hodnostiam alebo pokiaľ išlo o vykonávanie akejkoľvek živnosti alebo povolania. Ústavná listina venovala pozornosť ústavnej ochrane náboženskej slobody. Ústava predovšetkým zaručovala slobodu svedomia a vyznania (§ 121 Ústavnej listiny). Všetci obyvatelia ČSR mohli podľa ústavy v rovnakých medziach ako štátni občania ČSR vykonávať verejne či súkromne akékoľvek vyznanie, náboženstvo alebo vieru, pokiaľ výkon bol v zhode s verejným poriadkom alebo s dobrými mravmi (§ 122). Nikto nesmel byť ani priamo, ani nepriamo nutený k účasti na akomkoľvek náboženskom úkone s výhradou práv vyplývajúcich z moci otcovskej alebo poručníckej (§ 123). Podľa § 124 Ústavnej listiny boli všetky náboženské vyznania rovné pred zákonom. „Rovnosť tu vyjadrená sa vzťahuje i na organizácie jednotlivých vyznaní (cirkvi a náboženských spoločností) i na jednotlivcov k nim prislúchajúcich. Vzhľadom na toto ustanovenie nemôže byť žiadne náboženstvo prehlásené za štátne, rovnako nie je dovolená žiadna úprava, ktorá by dávala jednému náboženstvu prednosť pred iným (konkordát).“[53] Vykonávanie určitých náboženských úkonov mohlo byť zákazané, pokiaľ odporovalo verejnému poriadku alebo verejnej mravnosti (podľa § 125 ústavy). Ešte z hľadiska výkladu dodajme, že

[52] BIANCHI, Leonard a kol. *Dejiny štátu a práva na území Československa v období kapitalizmu. II 1918-1945.* Bratislava : SAV, 1973, s. 288.

[53] PEŠKA, Zdeněk. *Československá ústava a zákony s ní souvislé*. Praha : Československý kompas, 1935, s. 322.

v období Rakúsko-Uhorska sa v 19. storočí za cirkvi a náboženské spoločnosti pokladali len štátom uznané. A štátom neuznané sa dával názov sekty. K situácii za I. ČSR sa uvádzalo: „Dnes sa užíva názov cirkev len pre organizácie vyznávačov kresťanského učenia a názvu náboženská spoločnosť pre organizácie nekresťanov (napr. náboženská spoločnosť židovská, prívrženci islámu)… Niekedy sa však užíva názvu náboženská spoločnosť tiež pre menšie organizácie kresťanské…“[54]

II. Ústavná etapa z rokov 1938 – 1939 – *Novelizácia Ústavnej listiny z roku 1920 autonómnym ústavným zákonodarstvom*

Zásadnú (štátoprávnu) novelu Ústavnej listiny z roku 1920 priniesol ústavný zákon č. 299/1938 Zb. z. a n. o autonómii Slovenskej krajiny zo dňa 22. novembra 1938. Preambula ústavného zákona č. 299/1938 Zb. z. a n. o autonómii Slovenskej krajiny doslova uvádzala: „Národné zhromaždenie vychádzajúc z toho, že Česko-Slovenská republika vznikla zhodou suverénnej vôle dvoch rovnoprávnych národov, že slovenskému národu v Pittsburskej dohode, ako aj v iných zmluvách a prejavoch, domácich a zahraničných, zabezpečená bola úplná autonómia a vedená snahou uzmierenia slovenského a českého národa v duchu Žilinskej dohody, uznáša sa na tomto ústavnom zákone.“ Základný dopad ustanovení ústavného zákona č. 299/1938 Zb. z. a n. o autonómii Slovenskej krajiny bolo mnohoraký. 1. Na základe štátoprávnej dohody zástupcov slovenského národa a českého národa sa ústavne zakotvovala suverenita slovenského národa a suverenita českého národa. 2. Bol ukončený legislatívny čechoslovakizmus a ústavne bola odstránená fikcia československého národa a fikcia československého jazyka. V zmysle ústavného zákona o autonómii Slovenskej krajiny a novely Ústavnej listiny sa stal slovenský jazyk úradným a vyučovacím jazykom na Slovensku (§ 2 ods. 1), ale boli zachované dovtedajšie menšinové práva. 3. Podľa ústavnej novely sa prostredníctvom ústavného zákona č. 299/1938 Zb. z. a n. zaviedol zákaz majorizácie slovenského národa vo vybraných otázkach v celoštátnom Národnom zhromaždení. 4. Vznikla osobitná sústava zákonodárnych orgánov, výkonných orgánov a súdnych orgánov Slovenskej krajiny na autonómno-federálnom základe, ktoré mali všetky kompetencie, pokiaľ ich výslovne nemali celoštátne orgány Č-SR. Slovenská krajina sa stala autonómnou čiastkou Česko-Slovenskej republiky (§ 1). 5. Zásadne sa podľa ústavy zmenil názov štátu a to s novým názvom: „Česko-Slovenská republika“.[55]

---

[54] *Slovník veřejného práva československého.* Svazek III. Brno : Nakladatelství Polygrafia-Rudolf M. Rohrer, 1934, s. 507. Na spresnenie – na Slovensku a v Podkarpatskej Rusi stále platil bývalý uhorský zákonný článok XLIII/1895 o slobodnom vyznávaní náboženstva. V bývalom Uhorsku sa v roku 1895 zákonným článkom XLII/1895 recipovali židovské náboženské obce a v roku 1916 zákonným článkom XVII/1916 islam. Iné náboženské spoločnosti sa v rokoch 1895 ─ 1918 v bývalom Uhorsku nerecipovali. Uveďme, že vo vtedajšom Rakúsku (a teda i v Českých krajinách) vo vzťahu k židovskému vyznaniu sa to formou rakúskeho zákona obdobne uskutočnilo v roku 1890 a voči islamu v roku 1912. Alokúciou pápeža Benedikta XV. z 21. 11. 1921 právo panovníka menovať cirkevných hodnostárov neprešla na nové nástupnické štáty, v ČSR na vládu (pozn. B. Č).

[55] Preambula ústavného zákona č. 299/1938 Zb. z. a n. o autonómii Slovenskej krajiny a § 1 v jeho druhej časti (Zmena ústavnej listiny. Hlava I.).

V samotnej Slovenskej krajine vznikla trojdeľba moci a to zákonodarnej moci, výkonnej moci a súdnej moci a to pri ich vzájomnej kontrole a brzdách uvedených moci. Zároveň deľba moci na Slovensku bol súčasťou celoštátnej trojdeľby moci. Vznikla delená suverenita.

Zákonodarná moc

Dovtedajšiemu jedinémovi nositeľovi zákonodarnej moci Národnému zhromaždeniu (s Poslaneckou snemovňou a Senátom) sa priradil **Snem Slovenskej krajiny.** Na základe ústavného zákona o autonómii Slovenskej krajiny bol nositeľom národnej suverenity volený Snem Slovenskej krajiny zastupujúci slovenský národ a jeho suverenitu. Samotný Snem Slovenskej krajiny bol volený všeobecným, priamym a tajným hlasovaním podľa zásady pomerného zastúpenia.[56] Snem Slovenskej krajiny mal ústavodarnú a zákonodarnú moc[57] pre celé územie Slovenska a mohol prijímať zákony, ústavné zákony, dokonca Ústavu Slovenskej krajiny. Takáto právomoc bola všeobecná – generálna vo všetkých veciach s výnimkou taxatívne stanovených vecí, ktoré boli ústavným zákonom výslovne zverené celoštátnemu Národnému zhromaždeniu. Ústavný zákon stanovil i povinný súhlas Snemu Slovenskej krajiny, ktorý sa vyžadoval okrem iného ako podmienka platnosti medzinárodných zmlúv, pokiaľ sa týkali výlučne slovenských otázok kultúrnych, kultových a hospodárskych. Národné zhromaždenie so svojou Poslaneckou snemovňou a Senátom malo v rámci spoločných vecí podľa § 4 ods. 1 ústavného zákona č. 299/1938 Zb. z. a n. o autonómii Slovenskej krajiny vymedzenú zákonodarnú právomoc vo veciach Ústavnej listiny, vzťahov Č-SR k cudzine, vypovedaniu vojny, vývozu a dovozu, národnej obrany, štátneho občianstva. Do spoločných vecí spadali tiež cestovné pasy, mena, miery a váhy, veci patentov, vzoriek a ochranných známok, veci colné, doprava, pošta, telekomunikácie, šeková služba, spoločný rozpočet, spoločná uzávierka, štátny dlh, schvaľovanie pôžičiek, monopoly, spoločné štátne podniky, ústavy a zariadenia a právna úprava otázok hospodárskych a finančných. Inak Snem Slovenskej krajiny mohol svojím súhlasom rozšíriť zákonodarné právomoci celoštátneho Národného zhromaždenia aj na iné otázky spoločného záujmu. Zákaz majorizácie slovenského národa sa dotýkal schvaľovania Ústavnej listiny a ústavných zákonov a ich zmien, kde sa vyžadovala aj kvalifikovaná väčšina poslancov zvolených v Slovenskej krajine, v Poslaneckej snemovni a v Senáte. V otázkach právnej úpravy časti otázok hospodárskych a finančných a pri voľbe čs. prezidenta sa vyžadovala primeraná väčšina poslancov zvolených v Slovenskej krajine pri takomto hlasovaní a pri voľbe čs. prezidenta v Národnom zhromaždení.

„Česko-Slovenská dohoda, nazývaná ako Pittsburská dohoda z 30. mája 1918 bola Magnou chartou slovenských štátoprávnych požiadaviek 20. storočia v rámci existencie Česko-Slovenska, na ktorú bezprostredne nadväzovala a v ktorej

---

[56] § 9 ods. 1 ústavného zákona č. 299/1938 Zb. z. a n. o autonómii Slovenskej krajiny.

[57] Ústavný zákon č. 299/1938 Zb. z. a n. o autonómii Slovenskej krajiny (Časť druhá – Zmena ústavnej listiny, Hlava I., všeobecné ustanovenie, § 1).

kontinuálne pokračovala Žilinská dohoda zo 6. októbra 1938.“[58] Takto politický vývoj legislatívne dovršil ústavný zákon č. 299/1938 Zb. z. a n. o autonómii Slovenskej krajiny a ústavná zmena oficiálneho názvu Československa na Česko-Slovenská republika. Nielen symbolicky bol ústavný zákon č. 299/1938 Zb. z. a n. o autonómii Slovenskej krajiny ako novela Ústavnej listiny z roku 1920 publikovaný v celoštátnej a oficiálnej Zbierke zákonov a nariadení len v slovenskom jazyku. Došlo k ústavnej premene unitárneho čs. štátu na de facto čs. štát s asymetrickou federálnou povahou.

Výkonná moc

Podľa presnej dobovej dikcie hlavy III ústavného zákona o autonómii Slovenskej krajiny išlo o vládnu a výkonnú moc. Celoštátna výkonná moc predstavovaná čs. vládou a čs. prezidentom sa ústavným zákonom č. 299/1938 Zb. z. a n. o autonómii Slovenskej krajiny rozšírila o celoslovenskú a autonómnu **Slovenskú krajinskú vládu ako orgán výkonnej (a nariaďovacej) moci Slovenskej krajiny.** Boli oslabené právomoci celoštátnej ústrednej vlády a prezidenta republiky (Č-SR) voči Slovensku. Napríklad čs. prezident legislatívne (a kompetenčne) zostal v postavení „silného“ prezidenta voči Českým krajinám a v postavení „slabého“ prezidenta voči Slovensku. Voči ústrednej vláde mohla 1/3 poslancov zo Slovenskej krajiny podať návrh na vyslovenie nedôvery. Výkonnú moc na Slovensku predstavovala Slovenská krajinská vláda,[59] ktorá mala výkonné (a nariaďovacie) právomoci v rámci slovenskej autonómnej výkonnej moci. Ako autonómna vláda priamo zodpovedala len Snemu Slovenskej krajiny. Slovenská krajinská vláda sa stala na území Slovenska vrcholovým orgánom výkonnej a nariaďovacej moci a celej politickej správy ako najdôležitejšej súčasti vtedajšej verejnej správy. V zmysle článku V, odseku 4 ústavného zákona č. 299/1938 Zb.

---

[58] ČANÁDY, Bruno. Legislatíva a štátoprávne postavenie slovenskej autonómie roku 1938. In LETZ, Róbert a kol. *Úsilie Slovákov o autonómiu.* Martin : Matica slovenská, 2019, s. 119.

[59] Ústavný zákon č. 299/1938 Zb. z. a n. o autonómii Slovenskej krajiny (Časť druhá – Zmena ústavnej listiny, Hlava III., Moc vládna a výkonná, § 10 až § 16).
Uveďme k autonómnym (krajinským) vládam, že od 6. 10. 1938 do 7. 10. 1938 bol J. Tiso ministrom pre správu Slovenska. Taktiež J. Tiso sa stal predsedom prvej Slovenskej krajinskej vlády (od 7. 10. 1938 do 1. 12. 1938). Členmi boli: J. Tiso ─ predseda vlády a minister vnútra, P. Teplanský ─ minister poľnohospodárstva, obchodu, verejných prác a financií, F. Ďurčanský ─ minister spravodlivosti, sociálnej starostlivosti a zdravotníctva, J. Lichner ─ minister pôšt a železníc a M. Černák ─ minister školstva. Druhá Slovenská krajinská vláda (od 1. 12. 1938 do 20. 1. 1939). J. Tiso ─ predseda vlády a minister vnútra, sociálnej starostlivosti a zdravotníctva, P. Teplanský ─ minister financií, obchodu a poľnohospodárstva, F. Ďurčanský ─ minister dopravy a verejných prác, M. Vančo ─ minister spravodlivosti a M.Černák ─ minister školstva. Tretia Slovenská krajinská vláda (od 20. 1. 1939 do 9. 3. 1939). J. Tiso ─ predseda vlády a minister vnútra, J. Sivák ─ námestník predsedu vlády a minister školstva a národnej osvety, M. Vančo ─ minister spravodlivosti, P. Teplanský ─ minister financií, M. Pružinský ─ minister hospodárstva a F. Ďurčanský ─ minister dopravy a verejných prác. Štvrtá Slovenská krajinská vláda (od 9. 3. 1939 do 11. 3. 1939). Predsedom vlády bol J. Sivák a zároveň minister ostatných rezortov. Zároveň ministrom financií bol P. Teplanský. Piata Slovenská krajinská vláda (od 11. 3. 1939 do 14. 3. 1939). K. Sidor ─ predseda vlády, M. Sokol ─ minister vnútra, J. Stano ─ minister dopravy a verejných prác, P. Zaťko ─ minister priemyslu, obchodu, živností a minister poľnohospodárstva, A. Hrnčiar ─ minister financií, J. Sivák ─ minister školstva a národnej osvety a minister spravodlivosti G. Fritz.

z. a n. členov Slovenskej krajinskej vlády tvoriacej súčiastku ústrednej vlády menoval prezident na návrh predsedníctva Snemu Slovenskej krajiny. Ingerencia Slovenskej krajinskej vlády na činnosť celoštátnej vlády sa realizovala cez spolurozhodovanie a spolupodpisovanie vybraných aktov celoštátnej ústrednej vlády v záležitostiach týkajúcich sa Slovenskej krajiny. Členovia slovenskej autonómnej vlády sa mohli zúčastňovať na rokovaniach celoštátnej (ústrednej) vlády, pokiaľ sa vládne nariadenie česko-slovenskej vlády týkalo Slovenskej krajiny. Spravidla spolupodpisoval takýto vládny akt jeden člen vlády zastupujúci Slovenskú krajinu. Z hľadiska brannej moci ústavný zákon č. 299/1938 Zb. z. a n. vytvoril Slovenské krajinské veliteľstvo. Príslušníci Slovenskej krajiny (podľa domovskej príslušnosti) sa mali podľa ústavného zákona zadeliť do útvarov na Slovensku s podriadenosťou tomuto veliteľstvu. Treba však zdôrazniť, že vládnu a výkonnú moc na území Slovenskej krajiny vo veciach uvedených v § 4 ods. 1 (spoločné veci) ústavného zákona č. 299/1938 Zb. z. a n. vykonávali orgány Č-SR. To znamená, že v uvedených kompetenčných záležitostiach spoločných vecí mohli mať ústredné orgány spoločného štátu na území Slovenska svoje územné (dekoncentrované) orgány (zložky), ale už však nemali dovtedajšiu politickú správu. Silné postavenie celoštátnej vládnej moci zostalo, najmä v oblasti finančno-hospodárskej a zahraničnopoliticko-obrannej. Na rozhodovaní ústrednej vlády a podpisovaní jej aktov sa zúčastňovali členovia Slovenskej krajinskej vlády a to len vtedy, ak išlo o záležitosti týkajúce sa aj Slovenskej krajiny. Ak slovenské autonómne orgány vyjadrovali záujmy Slovenska a slovenského národa, tak ústredná vláda a celoštátny prezident nevyjadrovali len záujmy Č-SR, ale aj záujmy českého národa.

Súdna moc

Zvýšilo sa slovenské personálne zapojenie do celoštátneho Ústavného súdu, ktorý zabezpečoval súdny dohľad aj nad ústavnosťou legislatívy Snemu Slovenskej krajiny. Ústavný súd bol takto doplnený o dvoch ďalších členov (náhradníkov) menovaných vládou Slovenskej krajiny.[60] Súdnu ochranu voči správnym úradom Slovenskej krajiny mal poskytovať súd zriadený na Slovensku a zložený z nezávislých sudcov podľa legislatívnej úpravy schválenej Snemom Slovenskej krajiny. Ústavný zákon č. 299/1938 Zb. z. a n. umožňoval, aby Snem Slovenskej krajiny samostatne vytvoril na Slovensku **Najvyšší súd a Najvyšší správny súd.** Súčasťou súdnej moci sa podľa realizovanej novely Ústavnej listiny takto následne stal Najvyšší súd Slovenskej krajiny a Najvyšší správny súd so samostatnou vecnou a územnou celoslovenskou pôsobnosťou.

Neskôr vznikol **ústavný zákon č. 328/1938 Zb. z. a n. o autonómii Podkarpatskej Rusi z 22. novembra 1938**, ktorý vychádzal z legislatívnych základov slovenskej autonómie. Autonómna Podkarpatská Rus (a jej autonómne orgány) bola legislatívne v slabšom postavení, ako mala autonómna Slovenská krajina.

III. Ústavná etapa z rokov 1945 – 1948 – *Vplyv Ústavnej listiny z roku 1920 na činnosť Dočasného národného zhromaždenia a to*

[60] Ústavný zákon č. 299/1938 Zb. z. a n. o autonómii Slovenskej krajiny (časť prvá, článok II).

do uskutočnenia všeobecných volieb v roku 1946, resp. prijatia Ústavy 9. mája z roku 1948

Podľa slovenského právneho historika J. Beňa a jeho štátoprávnej periodizácie, tak slovenská štátnosť od 1. septembra 1944 do 20. apríla 1945 „bola to štátnosť uznávajúca medzinárodnoprávne jestvujúcu ČSR a od 5. novembra 1944 (dohody prezidenta ČSR a delegácie SNR v Londýne) uznávajúca aj platnosť Ústavy ČSR, ale iba ako zásady a vodítka až do jej konečnej zmeny". Podľa J. Beňa od 21. apríla 1945 do 27. októbra 1945 bola to slovenská štátnosť „s konfederatívnymi prvkami v celoštátnom zákonodarstve vykonávanom dekrétmi prezidenta ČSR, ktoré platili na Slovensku, len ak boli vydané so súhlasom SNR".[61]

Teda podľa niektorých slovenských právnych historikov bola Ústavná listina z roku 1920 z hľadiska (po)vojnového Slovenska a úpravy slovenských pomerov len akési bližšie nešpecifikované právne „vodítko". Samozrejme, právny vplyv Ústavnej listiny z roku 1920 na vývoj v Českých krajinách bol širší a hlbší ako na Slovensku. Určitým spôsobom pretrval až do prijatia Ústavy 9. mája 1948. Na druhej strane dopady Ústavnej listiny na Slovensko výrazne zužuje vtedajší štátopravny stav. „Objektívny legislatívny pohľad na interpretáciu právnej situácie na Slovensku v roku 1945 jednoznačne vysvetľuje text vyhlášky ministra vnútra č. 30/1945 Zb. z 27. júla 1945 o platnosti ústavného dekrétu prezidenta republiky z 3. augusta 1944, č. 11 Úradný vestník československý, o obnovení právneho poriadku, podľa ktorej ústavný dekrét č. 11/1944 Úr. vest. čsl., ktorý v prílohe publikoval, bol naďalej platný len v Česku a nebol platný na Slovensku." [62] Uvedený dekrét exilového prezidenta E. Beneša z roku 1944 sa z londýnskeho exilu pokúsil obnoviť platnosť a účinnosť Ústavnej listiny z roku 1920.

V uvedenom úzkom právnom rámci a s veľmi subsidiárnym dosahom možno preto hodnotiť potencionálny, ale obmedzený vplyv Ústavnej listiny z roku 1920 na slovenský právny vývoj od (po) roku 1945. Určitou veľmi zúženou odchylkou aj vo vzťahu k Slovensku bol vymedzený význam Ústavnej listiny na kreáciu a fungovanie Dočasného národného zhromaždenia v rokoch 1945 – 1946. Ústavná listina z roku 1920 tak v obmedzenej miere ovplyvňovala činnosť Dočasného národného zhromaždenia,[63] ktoré reálne vzniklo na základe ústavného dekrétu prezidenta republiky č. 47/1945 Zb. o Dočasnom Národnom zhromaždení s ustanovujúcou schôdzou dňa 28. októbra 1945. Úlohou Dočasného národného zhromaždenia, ktoré bolo zložené len z kooptovaných (cez štruktúry národných výborov[64]), a teda občanmi priamo nevolených členov, bolo

---

[61] BEŇA, Jozef. *Diskontinuitná kontinuita slovenských ústavných dejín*. Bratislava : Atticum, 2014, s. 103.

[62] ČANÁDY, Bruno. Ústredné orgány a územné orgány a ich právne postavenie v roku 1945. Zostavil Mulík, Peter a kol. In *Prelom dejín. Rok 1945 v slovenských a európskych dejinách*. Martin : Matica slovenská, 2016, s. 227. V čl. I tejto vyhlášky MV sa uvádza: „Podľa uznesenia vlády republiky Československej zo dňa 27. júla 1945 zostáva ústavný dekrét prezidenta republiky zo dňa 3. augusta 1944, č. 11 Úr. vest. čsl., o obnovení právneho poriadku v platnosti, **platí zatiaľ len** v zemiach Českej a Moravskosliezskej a nadobúda účinnosť 5. mája 1945..."

[63] Dočasné národné zhromaždenie malo skončiť svoju činnosť vytvorením Ústavodarného národného zhromaždenia a to na základe všeobecných volieb, ktoré sa uskutočnili 26. 5. 1946.

[64] Zjazd národných výborov v Banskej Bystrici sa uskutočnil v dňoch 28. ─ 29. augusta 1945, kde boli zvolení slovenskí poslanci do Dočasného národného zhromaždenia a zjazd zvolil nových členov Slovenskej národnej

pripraviť všeobecné voľby v ČSR a to v roku 1946. Dočasné národné zhromaždenie bolo nepriamo voleným parlamentom, ktorý bol jednokomorovým zákonodarným zborom s určitými kontrolnými kompetenciami. Popri klasických parlamentných legislatívnych právomociach malo Dočasné národné zhromaždenie predovšetkým potvrdiť prezidenta ČSR v jeho funkcii, dodatočne schváliť prezidentské dekréty a pripraviť všeobecné a priame voľby. Uveďme, že samotné prezidentské dekréty v mnohom modifikovali až doslova pozastavovali akúkoľvek aplikáciu mnohých ustanovení Ústavnej listiny v novej (nastupujúcej ľudovodemokratickej) politickej situácii a pri zvýšenom geopolitickom vplyve nového sovietskeho (nielen) stredoeurópskeho hegemóna. Osobitne demokratické prvky z ústavy, ale hlavne prvky ochrany vlastníctva, ochrany menšín a občianske práva vôbec podľa Ústavnej listiny z roku 1920 strácali v priamom dejinnom prenose svoj význam a takmer akýkoľvek reálny dosah.

Uveďme, že dňa 27. augusta 1945 bol v celoštátnej zbierke[65] zákonov a nariadení vydaný (publikovaný, resp. uverejnený), a teda nadobudol právnu účinnosť – „Ústavný dekrét prezidenta republiky zo dňa 25. augusta 1945 o Dočasnom Národnom zhromaždení" č. 47/1945 Zb. V úvodnej časti tohto ústavného dekrétu sa uvádzalo, citujeme: „K návrhu vlády a po dohode so Slovenskou národnou radou ustanovuje."

Podľa čl. 1 ústavného dekrétu č. 47/1945 Zb. malo Dočasné národné zhromaždenie vykonávať zákonodarnú moc len do doby, pokiaľ sa malo zísť Ústavodarné národné zhromaždenie. To malo vzniknúť z volieb podľa všeobecného, rovného, priameho a tajného hlasovacieho práva a to na princípe pomerného zastúpenia. Jednokomorové Dočasné národné zhromaždenie mala tvoriť len jedna snemovňa s 300 členmi (poslancami). Aktívne volebné právo mali podľa predmetného ústavného dekrétu osoby, ktoré dosiahli 18. rok veku (aktívne volebné právo), ale voliteľní (pasívne volebné právo) boli čs. občania len od 21. roku veku. Ďalšie volebné podmienky mala stanoviť čs. vláda prostredníctvom vládneho nariadenia.

V čl. 2 ústavného dekrétu č. 47/1945 Zb. sa uvádzali právomoci Dočasného národného zhromaždenia, vrátane právnej aplikácie Ústavnej listiny z roku 1920. Avšak možnosť aplikácie Ústavnej listiny z roku 1920 v rokoch 1945 – 1946 bola len v zúženej podobe. Do roku 1946 konkrétne medze aplikácie jednotlivých ustanovení Ústavnej listiny z roku 1920 výrazne ovplyvnilo samotné zúžujúce znenie ústavného dekrétu č. 47/1945 Zb. a iné povojnové prezidentské dekréty (čs. prezidenta E. Beneša). Neskôr rozhodnutia (zákony) Dočasného národného zhromaždenia a v rokoch 1946 – 1948 rozhodnutia (zákony) Ústavodarného národného zhromaždenia. Navyše tu bola široká a dynamická vládna legislatíva. Dosah Ústavnej listiny z roku 1920 na Slovensko a na slovenskú problematiku veľmi výrazne obmedzovali nariadenia Slovenskej národnej rady. Prijatie Ústavy 9. mája 1948 znemožnilo akékoľvek ďalšie, čo i len teoretické uplatnenie vybraných ustanovení Ústavnej listiny z roku 1920.

---

rady a to všetko podľa jednotnej kandidátnej listiny Slovenského národného frontu s paritným zastúpením Demokratickej strany a Komunistickej strany Slovenska.

[65] V § 2 dekrétu prezidenta republiky z 23. júna 1945 o Zbierke zákonov a nariadení republiky Československej sa uvádzali „zákony (dekréty prezidenta republiky)".

Dočasné národné zhromaždenie v rokoch 1945 – 1946 malo základné legislatívno-politické (štátoprávne) úlohy

1. Dočasné národné zhromaždenie malo potvrdiť dovtedajšieho prezidenta ČSR (E. Beneša) až do jeho novej voľby za prezidenta. Dočasné národné zhromaždenie nemohlo voliť prezidenta z viacerých kandidátov. DNZ mohlo len potvrdiť (a nie priamo voliť) E. Beneša za prezidenta ČSR. Navyše išlo len o dočasné potvrdenie prezidenta vo funkcii, t. j. do predpokladanej prezidentskej voľby novozvoleným parlamentom (Ústavodarným národným zhromaždením)[66].

2. Tiež Dočasné národné zhromaždenie malo len „primerane" vykonávať právomoci Národného zhromaždenia podľa Ústavnej listiny z roku 1920 a podľa iných zákonov.

3. Ústavnú listinu z roku 1920 mohlo Dočasné národné zhromaždenie všeobecne meniť, citujeme: „... len pokiaľ je to nevyhnutne potrebné."

4. **Bol stanovený akýsi čiastkový, resp. zúžený zákaz majorizácie z hľadiska Slovenska. Podľa ústavného dekrétu č. 47/1945 Zb.: „Vo veciach týkajúceho sa ústavno-právneho postavenia Slovenska je potrebný tiež súhlas väčšiny prítomných členov Dočasného Národného zhromaždenia zo Slovenska."[67] Zákaz majorizácie sa týkal úzko vecnej problematiky – len štátoprávneho postavenia Slovenska v spoločnom štáte a nie aj ďalších veľmi dôležitých slovenských národných záujmov (napríklad schvaľovanie štátneho rozpočtu, voľba prezidenta, prípadne vecí, ktoré už Košický vládny program pomenovával ako predmet ochrany slovenských národných záujmov, a iné).**

Podľa čl. 3 ústavného dekrétu č. 47/1945 Zb. platili nasledovné právne zásady a postupy.

1. Z hľadiska aplikácie Ústavnej listiny sa na činnosť Dočasného národného zhromaždenia „primerane" vzťahovali ustanovenia (predmníchovskej) Ústavnej listiny z roku 1920 a ďalších zákonov, presnejšie ustanovení, ktoré upravovali postavenie bývalej (prvorepublikovej) Poslaneckej snemovne. A pre rokovanie Dočasného národného zhromaždenia platil rokovací poriadok bývalej Poslaneckej snemovne ako súčasti bývalého Národného zhromaždenia z rokov 1920 – 1938.

2. Ústavná listina z roku 1920 sa obdobne vzťahovala na členov (poslancov) Dočasného národného zhromaždenia. Aplikácia Ústavnej listiny z roku 1920 bola len v medziach daných ústavným dekrétom č. 47/1945 Zb. Išlo o príslušné ustanovenia (predmníchovskej) Ústavnej listiny z roku 1920 a ďalších zákonov upravujúcich práva a povinnosti členov (poslancov) bývalej Poslaneckej snemovne Národného zhromaždenia z rokov 1920 – 1938.

3. Podľa čl. 2 ods. 3 ústavného dekrétu č. 47/1945 Zb. na potvrdenie voľby čs. prezidenta (E. Beneša) sa vyžadovala prítomnosť nadpolovičnej väčšiny členov Dočasného národného zhromaždenia a trojpätinovej väčšiny všetkých prítomných členov – poslancov.

---

[66] Ústavodarné národné zhromaždenie 19. júna 1946 zvolilo E. Beneša za prezidenta ČSR.

[67] Podľa čl. 2, bodu 2 ústavného dekrétu prezidenta republiky z 25. augusta 1945 o Dočasnom Národnom zhromaždení č. 47/1945 Zb.

Ako vidieť, aj v tomto prípade pri potvrdení čs. prezidenta v novom čs. parlamente neplatil z hľadiska zástupcov (poslancov) zo Slovenska žiadny zákaz majorizácie. Určitou nedostatočnou náhradou absencie zákazu majorizácie bola potreba trojpätinovej väčšiny hlasov členov Dočasného národného zhromaždenia (DNZ) z nadpolovičnej väčšiny prítomných členov DNZ pri prezidentskej voľbe. Dňa 28. októbra 1945 prebehla ustanovujúca schôdza Dočasného Národného zhromaždenia ako podmienky budúceho fungovania nového parlamentu. V roku 1946 sa uskutočnili prvé povojnové všeobecné voľby a to v rámci vtedajšej limitovanej demokracie. Vzniklo Ústavodarné národné zhromaždenie, ktoré v roku 1948 po komunistickom prevrate prijalo (ľudovodemokratickú) Ústavu 9. mája. Bol to Ústavný zákon z 9. mája 1948 č. 150/1948 Zb. Ústava Československej republiky. Nadobudla právnu účinnosť 9. júna 1948. Podľa § 173 ods. 1 ústavného zákona č. 150/1948 Zb.: „Dňom, kedy táto ústava nadobúda účinnosť, stráca platnosť Ústavná listina Československej republiky, uvádzaná zákonom zo dňa 29. februára 1920. č. 121 Zb., ako i jej súčasti.“ To bol po 28 rokoch formálny koniec Ústavnej listiny z roku 1920.

Constitutional Charter of 1920 and Czech-Slovak Constitutional Relations (1920–1948)

Bruno Čanády

SUMMARY

In 2020, we remembered the 100th anniversary of the adoption of the 1920 Constitutional Charter, and it was necessary to write a commentary about it. The Constitutional Charter of 1920 was the second Czechoslovak Constitution which was in force in the years 1920–1939. This was an essential part of the Act of February 29, 1920, No. 121/1920 in the Code of Laws and Regulations, which was an introduction to the Constitutional Charter of the Czechoslovak Republic. The 1920 Constitutional Charter was a republican and democratic Constitution with a Preamble, six Chapters, and 134 Sections. However, it constitutionally enshrined the fiction of the „Czechoslovak nation“ and the fiction of the „Czechoslovak language“, whereas none of these really existed. The Constitutional Charter was based on the distribution of powers into three branches: namely Legislative, Executive, and Judicial. The only legislative body in the Czechoslovak Republic was the National Assembly, which was a bicameral parliament. The National Assembly consisted of the Chamber of Deputies and the Senate. The government and the president were part of the executive branch. The government, appointed by the president and responsible to the parliament, had full governmental and executive powers. The direct exercise of these powers by the president was only exceptional. State courts exercised judicial power, while the constitutional principle–that all judges should exercise their office independently and should be bound only by law–was valid. According to the Constitution, the Constitutional Court, the Supreme Court, the Supreme Administrative

Court, and the Electoral Court existed. In 1938, the wording of the Constitutional Charter of 1920 was amended by the Constitutional Act on the Autonomy of the Slovak Lands. After the Second World War, the Constitutional Charter of 1920 had a certain limited influence on the activities of the Interim National Assembly in the years 1945–1946. Its constitutional significance was limited, especially by constitutional presidential decrees and the activities of parliaments after World War II. The validity of the Constitutional Charter of 1920 officially expired in 1948.